

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

- ☪ ΑΓΙΑ ΦΟΙΒΗ- Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
- ☪ ΕΦΗΒΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ (Β')
- ☪ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙ. (Β')
- ☪ ΣΥΝΕΠΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΑΓΩΓΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ
- ☪ ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ -ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ
- ☪ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΑΚΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ

Περιεχόμενα

ΑΓΙΑ ΦΟΙΒΗ - ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΔΡΑΣΗ 69

ΕΦΗΒΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ- ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΗΜΕΡΑ (Β')
Τοῦ κ. Ἰωάννη Μαρκότση 72

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ (Β')
Τοῦ π. Γεωργίου Μποροβίλου 77

ΣΥΝΕΠΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΑΓΩΓΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ
Τῆς κ. Εὐαγγελίας Τσαγκαρλή-Διαμάντη 84

ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΕΘΝΑΠΟΣΤΟΛΟΣ-ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΑΣ
Τοῦ κ. Δημητρίου Μπράνη 91

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΑΚΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ (SPD)
Τοῦ κ. Γεωργίου Θ. Μηλίτη 94

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ 99

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

ΑΓΩΓΗ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Όργανο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν Ἐγκειμενίδας ἀπό τό Ὑπουργεῖο Παιδείας. Ἀριθμός Ἐγκρ. 1717/15.2.1952 Ἰδρυτής: **Τ. Θ. Κολιτσάρας** (†1989)

Ἐκδότης - Ἰδιοκτίτης: **Χ.Ε.Ε.Α.**

Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα, Τηλ.-Fax: 210 32.27.100,

e-mail: ellinochr.agogi@gmail.com

Υπεύθυνος σύμφωνα μέ τό νόμο καί ἐπιμελητής ἐκδόσεως:

Ἰωάννης Μαρκότσης, Διαγόρα 35, 153 44 Γέρακος, Τηλ.: 210 66.12.399

Διευθύνεται ἀπό Συντακτική Ἐπιτροπή

Δημιουργικό - Ἐκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.»

Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν

T. 210 3410436, F. 210 3425967 • www.lychnia.com, info@lychnia.com

Τιμή τεύχους **1,50€**

Ἐτήσια συνδρομή: Ἐσωτερικῶ 15€, Κύπρου 20€, Ἐξωτερικῶ 30€ • 35\$

Ἀθήνα - Αὐγουστος 2023

ΟΔΗΓΙΕΣ: Ἐπιστολές, συνεργασίες, ἐπιτιγές, βιβλία καί ἄλλα ἔντυπα νά στέλνονται στό γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.Α., Καρύτση 14, 10561 Ἀθήνα.

• Τό Γραφεῖο εἶναι ἀνοικτό κάθε ἔργασιμη ἡμέρα ἀπό 9 π.μ. ἕως 1 μ.μ.

Τεύχη τοῦ περιοδικοῦ πωλοῦνται στό βιβλιοπωλεῖα τῆς «ΖΩΗΣ» στήν Ἀθήνα καί σέ ἄλλες ἐπαρχιακές πόλεις, καθώς καί στό γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.Α. στήν Ἀθήνα.

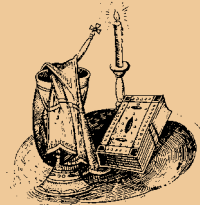
• Ἡ δημοσίευση τῶν ἄρθρων ἐγκρίνεται ἀπό τή Συντακτική Ἐπιτροπή. Ὅσοι θέλουν παρουσιάσει τοῦ βιβλίου τους, παρακαλοῦνται νά ἀποστέλουν δύο ἀντίτυπα, ἕνα γιά ἀπλή ἀγγελία καί γιά τή βιβλιοθήκη τῆς Ἐνώσεως καί ἄλλο γιά τόν μέλλοντα νά κάμει τήν βιβλιοπαρουσίαση. Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή ἔχει τό δικαίωμα νά μὴν ἐγκρίνει τή δημοσίευση βιβλιοκρισιῶν γιά βιβλία ἄσχετα μέ τό περιεχόμενο καί τή γραμμή τοῦ περιοδικοῦ. Τήν εὐθύνη γιά τά δημοσιευμένα κείμενα φέρουν οἱ συγγραφεῖς τους.

«Αὐτοί πού ἔφτασαν νά γνωρίσουν τόν ἑαυτό τους, ἐπαινοῦνται στίς Παροιμίες ὡς σοφοί. Ὁ παροιμιστής Σολομῶν λέγει "οἱ δέ ἑαυτῶν ἐπιγνώμονες σοφοί" (Παρ. 13, 10) καί συμβουλεύει λέγοντας "γνώρισε τόν ἑαυτό σου καί προχώρει στά διανοήματα τῆς καρδίας σου ἀλάνθαστος".

Τήν ἀνάγκη τῆς ἐπίγνωσης τοῦ ἑαυτοῦ μας, δίδαξε καί ἡ Ἱερουσαλίμη Φιλοσοφία. Ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὡς βάση κάθε ἀρετῆς, ὠρίσει τό "γνώθι σαυτόν", δηλαδή τήν ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ μας. Καί τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν "τό γνώθι σαυτόν" τό κατονόμασε πρῶτο καί σπουδαιότατο ἀπ' ὅλα, ἐπίτευγμα τῆς ἀληθινῆς ἐπιστήμης. Ὡστε γίνεται φανερό ὅτι ἡ ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ μας ἀποβαίνει βάση κάθε ἀρετῆς καί σοφίας. Ἄν λοιπόν "τό γνώθι σαυτόν" μᾶς τό ἐπιβάλλει ἡ γνωστική μας ἰκανότητα ὡς θεῖο νόμο πού ἔχει χαραχθεῖ στή διάνοια, ὀφείλουμε νά τόν σεβόμαστε καί ἔχουμε καθῆκον νά τόν τηροῦμε, ὡς ὄντα λογικά καί ἠθικά ἐλεύθερα.

Ὁ ἄνθρωπος, πού ἔχει ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ του, γνωρίζει τά καθήκοντά του πρὸς τόν ἑαυτό του, πρὸς τόν πλησίον του καί πρὸς τό Θεό».

Ἁγίου Νεκταρίου (Κεφαλᾶ), «Τό γνώθι σαυτόν», μεταφορά στή Νεοελληνική ἀπόδοση, ἐκδ. Χριστιανική Ἐνωση Καβάλας, Καβάλα 2007

ΑΓΙΑ ΦΟΙΒΗ - ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΔΡΑΣΗ

Στὴν ἐποχὴ μας γίνεται εὐρύτερα λόγος γιὰ τὴ θέση τῆς γυναίκας στὸ «κοινωνικὸ γίγνεσθαι». Φυσικὰ ἡ θέση τῆς σήμερα στὸν ἐπαγγελματικὸ στίβο δὲν ἀμφισβητεῖται. Παρατηρεῖται ὅμως μιά κάποια δυσκολία σὲ κάποιους πού ἀνήκουν στὸν ἐκκλησιαστικὸ καὶ κοινωνικὸ χῶρο. Σὲ ἀρκετὰ τεύχη τῶν τελευταίων ἐτῶν, ἔχουμε παρουσιάσει τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο γυναικῶν (γνωστῶν ἀλλὰ καὶ «ἀγνωστῶν»), ὅπως τῆς Ἁγίας Φιλοθέης, γενικὰ τῆς μικρασιατίσσης γυναίκας, ἰδίως μετὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν φυγὴ ἀπὸ τὴν πατρίδα γῆ κ.ά.).

Στὸν παρόν τεύχος, καὶ λόγῳ τῆς ἐορτῆς τῆς, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριο, θὰ παρουσιάσουμε κάποιες πτυχές γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῆς γυναίκας ἀπὸ τὸν ἀπ. Παῦλο, στὸ πρόσωπο τῆς ἁγίας Φοίβης. Τὸ κείμενο αὐτὸ, ἀπὸ τὴ γραφίδα ἐνὸς ἐξέχοντος καὶ μακαριστοῦ πλέον ἐπισκόπου, τοῦ ἀπὸ Ζίχνης καὶ Νευροκοπίου, μητροπολίτου Πατρῶν Νικοδήμου (Βαλλινδρᾶ) περιλαμβάνεται στὴν εἰσαγωγὴ τῆς – ὑπ' αὐτοῦ ποιηθείσης καὶ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐγκριθείσης – ἀκολουθίας πρὸς τιμὴν τῆς Ἁγίας Φοίβης, ἡ ὁποία γιὰ πρώτη φορὰ ἐορτάσθη τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1963 στὸ μοναδικὸ ναῖδριο ἐπ' ὀνόματι τῆς, στὴς Κεχρεές Κορινθίας.

Εἶναι κείμενο βαρυσήμαντο, πού ὅλοι πρέπει νὰ μελετήσουμε μὲ πολλή προσοχὴ καὶ ἀναλόγως νὰ κινηθοῦμε – πράξουμε.

Σημ.: Ἐχει διατηρηθεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ὁ τονισμὸς τοῦ πρωτοτύπου.

«Πολλοὶ ἐπέζητησαν νὰ λάβουν καὶ ἔλαβον οὐκ ὀλίγοι – κάποιαν σύστασιν παρὰ προσώπων ἐγνωσμένου κύρους. Ἐλάχιστα ὅμως εἶναι τὰ ἄτομα τὰ συνιστώμενα λίαν τιμητικῶς παρὰ τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου Παύλου, διὰ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ, τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὰς δέλτους τῆς Καινῆς Διαθήκης. Διακεκριμένην δὲ μεταξὺ αὐτῶν θέσιν κατέχει, ὁμολογουμένως, ἡ περιώνυμος διάκονος τῆς Ἐκκλησίας τῶν (παρὰ τὴν Κόρινθον) Κεχρεῶν, ἁγία ἰσαπόστολος Φοίβη, περὶ τῆς ὁποίας ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔγραψεν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ του, τὰ ἐπαινετικά ταῦτα:

“Συνίστημι ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, οὖσαν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεχρεαῖς, ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστήτε αὐτῇ, ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζη πράγματι· καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν ἐγενήθη καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ”.

Δὲν συνήθιζεν ὁ Ἀπόστολος νὰ ἀπονέμη τίτλους καὶ φιλόφρονας διακρίσεις,

ἐάν δὲν ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὴν πραγματικότητα. Διὰ τοῦτο, ὅσα περὶ τῆς ἁγίας Φοίβης διαβεβαιοῖ, εἶναι ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς, καθ' ὅσον ἀποτελοῦσι ταῦτα ἐγκυροτάτην πιστοποιήσιν περὶ τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἁγίας, φέρουσιν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου.

1. Τιτλοφορεῖ τὴν Φοίβην ἐμφαντικῶς ὁ θεὸς Παῦλος ὡς “ἀδελφὴν”. Ἡ προσηγορία δὲ αὕτη, ἐν προκειμένῳ, δὲν ἔχει ἀπλῶς τὴν ἔννοιαν, καθ’ ἣν πάντες οἱ χριστιανοὶ εἴμεθα ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους ἐν Χριστῷ. Ἀλλὰ τονίζει μᾶλλον τὴν ιδιότητα αὐτῆς ὡς συνεργάτιδος αὐτοῦ¹. καὶ ὡς στελέχους τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέλους τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπιτελείου τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν, ὡς ἀληθοῦς τ.ἔ. ἰσαποστόλου.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν του, (ἐν τῇ ὁποίᾳ διαλαμβάνονται αἱ περὶ τῆς Φοίβης συστάσεις), ἀπέστειλεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ῥώμην δι’ αὐτῆς ταύτης τῆς Φοίβης. Τό πολυτιμότεον τοῦτο τμήμα τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐνεπισεύθη ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ Ἀπόστολος εἰς χεῖρας μιᾶς γυναικὸς – τῆς Φοίβης – ἵνα

*Πολύ δέ φυσικώ-
τερον ἤρχοντο πρὸς
αὐτάς αἱ γυναῖκες διάκο-
νοι, διὰ νὰ μεταφέρωσι
π.χ. τὴν θεῖαν κοινωνί-
αν εἰς ἀσθενεῖς χριστι-
νάς γυναῖκας, ἣ διὰ νὰ
ἐκτελέσουν, εἰς γυναῖκας
ὡσαύτως, ἔργον κατηχή-
σεως καὶ χειραγωγήσεως
πρὸς τὸν Χριστόν.*

τό μεταφέρει εἰς Ῥώμην. Ἐάν σκεφθῶμεν τὰς τότε δυσκολίας καὶ ταλαιπωρίας καὶ τοὺς κινδύνους ἐνός ταξιδίου ἀπὸ Κορίνθου (ἀπὸ τοῦ ἐπινείου τῶν Κεχρεῶν) μέχρι Ῥώμης, θὰ κατανοήσωμεν πόσον ἀνδρεία καὶ σπουδαία ἐν γένει ἔπρεπε νὰ ἦτο ἡ γυνὴ ἐκεῖνη,

¹ Ἄς λάβουμε ὑπόψην μας καὶ τὴν ἐπικαιρότητα μὲ τὸ φετινὸ σύνθημα γιὰ τὸ Χριστιανικὸ ἔργο «συνεργοὶ Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 3,9)

εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετέθη τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον παρὰ τοῦ θεοῦ ἀποστόλου. Ἴσως νὰ τὸ ἐζήτησε μόνη της. Ἴσως νὰ προσεφέρθη ἡ ἴδια, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ἀποστολήν ταύτην. Ἴσως νὰ ὑπερηκόντισε πολλοὺς ἄνδρας ἐν προκειμένῳ. Πάντως αὐτὴ προεκρίθη πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου, ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν ἐμπιστοσύνην μέθ’ ἧς περιβάλλετο ὑπ’ αὐτοῦ καὶ τὴν ἐμπιστον καὶ σπουδαίαν θέσιν τὴν ὁποίαν κατεῖχεν αὕτη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ.

Τὴν θέσιν δὲ αὐτὴν κατέλαβε διὰ τοῦ ζήλου καὶ τῶν χαρισμάτων αὐτῆς. Ρητῶς λέγει περὶ αὐτῆς ὁ Ἀπόστολος ὅτι “προστάτις πολλῶν ἐγεννήθη”, καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ του ἰδίου, εἰς δυσκόλους περιστάσεις. Ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων δυσκολιῶν καὶ κινδύνων τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, τὸ θάρρος καὶ ἡ αὐτοθυσία, ἡ ἀγάπη, ἡ προθυμία τῆς διακόνου Φοίβης, ἀλλὰ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἐτοιμότης αὐτῆς, ἴσως καὶ τὰ μέσα, ἐξάπαντος δὲ ἡ ἀφοσίωσις αὐτῆς πρὸς τὸν Χριστόν καὶ πρὸς τὸν Ἀπόστολον Αὐτοῦ ἐβοήθησαν πολὺ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀντιξῶν ἐκείνων διὰ τὸν Ἀπόστολον καὶ διὰ τοὺς χριστιανοὺς περιστάσεων.

Ἦτο ἐνδεχομένως χριστιανὴ ἤδη πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς Κόρινθον καὶ Κεχρεάς. Ἄλλ’ ὁ Παῦλος, ἐκτιμήσας τὸν ζῆλον αὐτῆς καὶ τὰ χαρίσματα καὶ τὰς ικανότητάς της, κατήρτισεν αὐτὴν ὡς στέλεχος τοῦ περὶ τὴν Κόρινθον ἀποστολικοῦ ἐπιτελείου του καὶ ἐγκατέστησεν αὐτὴν ἀκολουθῶς ὡς «διάκονον τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεχρεαῖς».

2. Τί ἦσαν αἱ διάκονοι αὗται καὶ ποία ἡ θέσις καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ; Δὲν ἦταν βεβαίως λειτουργοὶ τοῦ ἁγίου Θυσιαστηρίου, διότι τοιοῦτον ἔργον δὲν ἀνετέθη ποτέ εἰς γυναῖκας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἦσαν ὅμως πολῦτιμοι συνεργάτιδες καὶ βοηθοὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν, ἔχουσαι ὑπεύθυνον θέσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἀσκοῦσαι ἱερά τινα λειτουργήματα, τὰ ὁποῖα ἡ Ἐκκλησία ἔκρινεν

ἀπαραίτητον νά ἀναθέσῃ εἰς γυναῖκας, ὡς μᾶλλον ἀρμόζοντα εἰς αὐτάς, ἐκ λόγων προνοίας καί συνέσεως, ἀλλά καί εὐπρεπειας. Τά ἔργα ταῦτα ἦσαν:

α) ἡ βάπτισις τῶν γυναικῶν. Ἐφ' ὅσον ἐβαπτίζοντο ἐνήλικοι ἄνδρες καί γυναῖκες, σκόπιμον ἐκρίθη, διά τὰς βαπτιζομένας γυναῖκας, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν εὐχῶν τοῦ μυστηρίου ὑπὸ τῶν ἱερέων, νά καταδύωσι ταύτας γυναῖκες εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καί ἐν γένει νά ἐπιτελῶσιν εἰς αὐτάς τὰς συμπληρωματικὰς ἐκεῖνας διατυπώσεις τοῦ βαπτίσματος (χρίσις τοῦ σώματος δι' ἔλαιου, διευκόλυνσις εἰς τὴν ἔκδυσιν καί ἔνδυσιν τῶν γυναικῶν κλπ.), ὅσας ἡ σεμνότης καί τὸ ἀδιάβλητον ἤγαγον τὴν Ἐκκλησίαν ν' ἀναθέσῃ ἀρμοδιώτερον εἰς γυναῖκας, τὰς διακόνους.

Τό ναῖδριον τῆς Ἁγίας Φοίβης στίς Κεχρεές

β) ἡ ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴ ἐπαφὴ μετὰ γυναικῶν εὐρισκομένων εἰς εἰδωλολατρικὸν περιβάλλον. Δέν ἦτο εὐκόλον, ὁμολογουμένως, οὔτε ἀκίνδυνον, οἱ ἄνδρες ἐκκλησιαστικοὶ λειτουργοὶ νά εἰσέρχωνται εἰς οἰκίας εἰδωλολατρῶν καί ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἵνα ἔλθωσιν εἰς ἐπαφήν μέ χριστιανὰς γυναῖκας ἢ κατηχουμένας, αἵτινες οὐκί σπανίως ὑπῆρχον ἐκεῖ, ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῶν οἰκειῶν αὐτῶν. Πολύ δέ φυσικώτερον ἤρχοντο πρὸς αὐτάς αἱ γυναῖκες διάκονοι, διά νά μεταφέρωσι π.χ. τὴν θεῖαν κοινωνίαν εἰς ἀσθενεῖς χριστιανὰς γυναῖκας, ἢ

διά νά ἐκτελέσωσιν, εἰς γυναῖκας ὡσαύτως, ἔργον κατηχήσεως καί χειραγωγήσεως πρὸς τὸν Χριστόν. Ἦτο τοῦτο ἀσφαλέςτερον καί μᾶλλον ἀνυποψίαστον, ὅταν ὑπὸ γυναικῶν – τῶν διακονισσῶν – ἐγίνετο.

γ) ἡ ἐν τῷ ναῷ ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἐποπτεία καί εὐταξία. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐπὶ μὲν τῶν ἀνδρῶν ἐφώρευον οἱ ὑποδιάκονοι, ἐπὶ δέ τῶν γυναικῶν αἱ διακόνισσαι. Καί οὐ μόνον καθώριζον τὰς θέσεις τῶν ἐκκλησιαζομένων, ἀλλὰ παρηκολούθουν καί τὰς τυχόν ἀπουσίας ἐκ τοῦ ἐκκλησιασμοῦ, ἵνα εἰς μὲν τοὺς «δι' εὐλόγουσ αἰτίας ἀπολειφθέντας» μεταφέρωσιν οἶκοι τὴν θεῖαν μετάληψιν, εἰς δέ τοὺς ἀδικαιολογίτως ἀπουσιάζοντας (ἐπὶ τρεῖς Κυριακὰς κ.έ.) ἐπιβληθῶσι κανονικὰ ἐπιτίμια (ὡς ὀρίζουσιν οἱ ἱεροὶ Κανόνες). Εἶναι προφανὴς καί ἐν τούτῳ ὁ ρόλος τῶν διακονισσῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς γυναῖκας.

Καί βραδύτερον μὲν, ὅταν ἐξέλιπον οἱ περιστατικοὶ οὗτοι λόγοι (ἐξέλιπεν ἡ εἰδωλολατρεία, εἰσῆχθη ὁ νηπιοβαπτισμὸς κλπ.), συνεξέλιπον καί αἱ γυναῖκες διάκονοι. Ἐφ' ὅσον χρόνον ὁμως ὑφίσταντο αἱ ἀνωτέρω ἐκκλησιαστικὰ ἀνάγκαι, ἡ Ἐκκλησία ἐχρησιμοποιοῦν, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, τὰς διακόνους, αἱ ὁποῖαι, σημειωτέον, ἐλάμβανον παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου χειροθεσίαν πρὸ τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἐφόρου ὄραριον (καί μαφόριον ἐννοεῖται, δηλαδὴ καλύπτραν τῆς κεφαλῆς), καί εἶχον καί τὸ προνόμιον νά λαμβάνουν, μετὰ τὴν θεῖαν Κοινωνίαν, τὸ ἅγιον Ποτήριον ἐκ χειρὸς τοῦ λειτουργοῦ, ἵνα ἀποθέσωσιν αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης.

Εἶναι συγκινητικόν, κατὰ ταῦτα, οἱ οἰκοῦντες περὶ τὰς Κεχρεὰς καί ἀνά τὴν Κορινθίαν, νά ἀναλογίζωνται ὅτι παλαιότητας προγόνους ἴσως τινῶν ἐξ' αὐτῶν, κατοίκους πάντως τῆς περιοχῆς ταύτης, διηκόνησεν ἡ ἁγία Φοίβη. Ἐβάπτισε γυναῖκας, ἐκοινωνήσεν ἀσθενεῖς, κατήχησεν, ἐδίδαξε καί ἐστήριξεν εἰς Χριστόν προγονικὰς ἡμῶν ὑπάρξεις».

ΕΦΗΒΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ- ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

Τοῦ κ. Ἰωάννη Μαρκότση, Θεολόγου

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

(Στό πρώτο μέρος ἐπικεντρώθηκε τό ἄρθρο, στήν σύντομη ἀναδρομή τοῦ προβλήματος τῆς ἐφηβικῆς παραβατικότητας, καί στό μέρος πού ἀφορᾷ τούς ἐμπλεκόμενους στήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, στήν οἰκογένεια καί στό σχολεῖο, καθῶς καί τήν λόγῳ δυσλειτουργιῶν τῶν συστημάτων αὐτῶν, ἐπελθοῦσα κατάστασιν. Ἐγίνε ἀναφορά στίς ἐπιμέρους εὐθύνες, καί τονίστηκε τό ἀσαφές τῆς σχετικῆς νομοθεσίας, στό μέρος πού ἀφορᾷ τήν ἀδυναμία λήψεως ἀποφάσεων, μέ ὅ,τι αὐτό συνεπάγεται)

Β' ΜΕΡΟΣ

Ἰσχύει τῆς συνθηκῆς αὐτῆς, δηλαδή τοῦ τί μπορεῖ νά φέρνει κάθε μαθητής, ἀπό ὄργανα ἀσκῆσης βιαιότητας, κινητό πού καταγράφει τούς πάντες καί τά πάντα, χωρίς μάλιστα νά ὑποπίπτει στήν ἀντίληψη παρευρισκομένων, πού οἱ διδάσκοντες μποροῦν νά λένε ὅ,τι θέλουν κατά τήν διάρκεια τοῦ μαθήματος, νά κάνουν ὅ,τι θέλουν κατά τήν διάρκεια τῆς διδακτικῆς ὥρας (θυμίζω ὅτι ἔχουν καταγγελθεῖ ἐκπαιδευτικοί νά καπνίζουν κατά τήν ὥρα τοῦ μαθήματος, νά ἀσχολοῦνται μέσῳ κινητοῦ ἢ τάμπλετ-λάπτοπ μέ τό χρηματιστήριο, ἰδίως κατά τίς περιόδους ἀκμῆς του, καί πολλά ἄλλα ἀνάλογα), τό ἐρώτημα γιά τό ἄν ὑπάρχει «παιδαγωγοῦν σχολεῖο» σήμε-

ρα, παραμένει ἐπίκαιρο καί θέμα ζωτικῆς σημασίας.

Πρὶν χρόνια, ὑπουργοί Παιδείας εἶχαν λανσάρει διάφορα εὐχάριστα στήν ἀκοή συνθήματα, motto. Τό πρώτο ἐξ αὐτῶν ἦταν «Ὅλα εἶναι θέμα παιδείας». Τό ἄλλο ἦταν «Πρώτα ὁ μαθητής».

Ἐξαιρετικά στήν ἔμπνευσή τους, ἀλλά κενά ὡς πρός τό «διά ταῦτα». Μποροῦν νά λένε συγχρόνως τά πάντα ἀλλά καί τίποτα. Καί τοῦτο, διότι ἀπουσιάζει ἡ νοσηματοδότηση. «Παίδεια» καί «μαθητής» εἶναι τόσο συνηθισμένες ἔννοιες, ἀλλά καί τόσο ἀσαφεῖς στό ἀκριβές νόημα, ἡ τήν σημασία πού δίνει ὁ καθένας. Τό ἕνα ἐξ αὐτῶν, παραπέμπει στήν ρῆση τοῦ Πρωταγόρα «πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος»¹. Δηλαδή οἱ ἀξίες καί οἱ ποιότητες δέν σημαίνουν τίποτα ἐρήμην τοῦ ἀνθρώπου.

1 Fragment 1,6. Εἶναι μάλιστα ἐνδιαφέρουσα ἡ θέσις τοῦ καθηγητῆ τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας στό Tübingen, W. Schadewald πῶς μεταξὺ τῶν βλασφῆμων πλανῶν πρός αὐτονόμισιν τοῦ ἀνθρώπου «ἀνήκει καί ἡ παρεξηγημένη ἀντίληψις, ὅτι δῆθεν ἡ ἀνθρωπίνη μὴ μὴ μορφῶσις διακρῆρρύσει ἕνα ἄνθρωπον αὐτόνομον καί ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καί τοῦ περίξ κόσμου καί αὐτοαναδεικνυόμενον εἰς μοναδικόν Κύριον κατά τόν λόγον τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρα, ὅτι 'πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος', λόγον εἰς τόν ὁποῖον ἀνταπάντησεν ἦδη ὁ Πλάτων» ἐν: Σακελλάρης Κων., Ἀγωγή πρός ἀνθρωπογενεσίαν, Θεσσαλονίκη 1965 (ἀνατύπωση περ. Γρηγόριος Παλαμᾶς), σελ. 25

Ἡ σχετικιστική προσέγγιση αὐτή ἀπό τόν Πρωταγόρα, στήν οὐσία κάνει τό Σχολεῖο κάτι ἀνάλογο μέ τόν «φοῦρνο τοῦ Χότζα» τῶν λαϊκῶν δοξασιῶν, ἀφοῦ ὁ καθείς κατανοεῖ καί ἀποκωδικοποιεῖ κατά βούλησιν τά προσφερόμενα. Γι'αὐτό φτάσαμε στό σημεῖο πού εἴμαστε σήμερα.

Ἀναλογικά, καί ἡ δευτέρη πρόταση πού χρησιμοποιήθηκε ὡς τό θεμέλιο τῆς ἐπιδιωχθείσης μεταρρύθμισης, στήν ἴδια σχετικιστική προσέγγιση ὁδηγεῖ. Καθεῖς μπορεῖ νά ἐπικαλεῖται τόσο τό θέμα παιδείας, πῶς δηλαδή αὐτό πού δίνεται στό σχολεῖο ἔχει ὡς πρόταγμα τήν ἀγωνία γιά τήν Παιδεία, ὅσο καί τό ὅτι κάθε νεωτερισμός καί κάθε φαντασική μεταρρύθμιση, ἔχει ὡς κέντρο τῆς σκέψης τόν μαθητή. Τό πόσο λάθος ἔκαναν οἱ ἐμπνευστές αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων, τό βλέπουμε σήμερα, 16 σχεδόν χρόνια, μετά τήν πρώτη ἀπόπειρα νά δοθεῖ συνθηματολογικό περιεχόμενο στήν σχολική πραγματικότητα.

Ἡ κριτική κατά τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν, κάθε ἄλλο παρά μικρόψυχη εἶναι. Οἱ δῖθεν ἀλλαγές, ἐκόμιζαν ἕναν ἐγωιστικό μεσσιανισμό στό χώρο τοῦ Σχολείου, γιατί θεωροῦσαν πῶς μέχρι τότε, ἡ στόχευση τῆς Παιδείας δέν διακρινόταν γιά τήν ὁλότητα τοῦ σχολικοῦ γίνεσθαι (ἀφ' ἑνός) καί ὅτι ὁ μαθητής μέχρι τότε ἦταν στό περιθώριο καί δέν ἐνδιαφερόταν κανεῖς γι' αὐτό (ἀφ' ἑτέρου). Ὁ ἀντίλογος πῶς ἡ ἔξαρση τῆς ἐφηβικῆς βίας, ἡ ἔξαρση τῶν ψυχικῶν νοσημάτων σέ μικρές ἡλικίες (=μαθητῶν), ἐπέβαλαν ἀλλαγὴ πλεύσης, δέν εὐσταθεῖ. Τό πρόβλημα τῆς Παιδείας δέν ἦταν αὐτό πού φαντάζονταν οἱ ἐμπνευστές τῶν ἀνωτέρω, καί τό ὅτι μέ τό σύνθημα «πρῶτα ὁ μαθητής» τονιζόταν τό γεγονός τῆς ἀνάγκης περισσότερου χρόνου γιά ἄλλες δραστηριότητες, πόλεμος στό «κακό σχολεῖο τῆς ἀπομνημόνευσης» βλέπουμε πού ὁδήγησε.

Ὅλα τά ἀνωτέρω, ἐμφανίστηκαν ὡς ἡ συνθηματολογική ἀπάντηση μέ τήν ἔκρηξη

τῆς ψηφιακῆς ἐποχῆς. Ἐφεραν μιά μονολιθική ἐστίαση στά μέσα (α-πρόσωπα καί α-κοινωνητα, ἀναντιλέκτως χρήσιμα καί ἀπαραίτητα), ὁδήγησαν τήν νέα γενιά, τούς μαθητές μας, νά θεωροῦν ὅτι ἀληθές εἶναι ὅτι σχετίζεται μέ τό διαδίκτυο, δηλ. τό computer, τό laptop, τό tablet, τό κινητό.

Ἄν ἀναζητήσει κανεῖς τό πού πῆγαν τά ὠραῖα συνθήματα, θά τά βρεῖ χαμένα σέ λογότυπους ὑπηρεσιακῶν ἐγγράφων. Ποῦ πῆγε ἡ Παιδεία; (πού ὅλα εἶναι αὐτή;). Ποῦ πῆγε τόση συζήτηση γιά τήν ἐξάρτηση ἀπό τό διαδίκτυο καί τά ψηφιακά μέσα; Ἐμαθαν ἄραγε τά παιδιά, οἱ μαθητές μας πῶς νά τά χρησιμοποιοῦν; Ἀπαιδευτοί, σχεδόν

πάντες οἱ ἐμπλεκόμενοι μέ τήν ἐκπαίδευση, βρέθηκαν ἐπίσης στά τραγικά ἀδιέξοδα τήν περίοδο τῆς πανδημίας (2020-2022), ἀπό τήν μιά νά κάνουν τό μάθημά τους γιά νά μή μένουν χωρίς τήν σχέση μέ τό σχολεῖο, καί ἀπό τήν ἄλλη νά καταγράφουν πράγματα πού ἀκόμα καί ἡ φαντασία μας δέν μπορεῖ νά συλλάβει. Νά προβαίνουν σέ τέτοιες ἐνέργειες γιά νά διασύρουν συνομιλήκους, νά ἐκβιάσουν συμμαθητές κ.λπ. Λαλίστατοι σέ ἄλλες περιπτώσεις φορεῖς γονέων καί ἐκπαιδευτικῶν, «διακρίθηκαν» γιά τήν ἠχηρή τους ἀλαλία καί ἀφωνία σέ ὅλα τά παραπάνω. Κανένας λόγος γιά

τό τί ακριβώς οδηγεί έφηβους σέ τέτοιες συμπεριφορές. Κυρίως δέ, πού δέν ήταν ποσοτικά άνευ σημασίας αλλά άντιθέτως ευάρηθμες.

Γι' αυτό, πρός άποφυγήν πλατειασμού, τό πρόβλημα δέν είναι νά όμιλοϋμε μόνο περι ποινών, όπως άρέσκονται πολλοί. Άλλωστε καί μέ τίς άνωτέρω άναφερθείσες περιπτώσεις, τό κυρίαρχο σκόλιο ήταν νά ύπάρξει παραδειγματική τιμωρία τών δραστών. Κανείς δέν έκανε τόν κόπο νά πει τί κάναμε λάθος, ή τί συντελεί στό νά καταλήγουμε σέ τέτοιες συμπεριφορές.

Σέ μιá μεγάλη μερίδα του έκπαιδευτικού δυναμικού αλλά καί τών οικoγενειών πού έχουν άρχές, αυτό πού έχει σημασία δέν είναι πού θά «πέσει ό πέλεκυς» αλλά ή ύπαρξη μιās θεραπευτικής διαδικασίας. Πρέπει νά προβληματισοϋμε γιά τό ότι κάποιες συμπεριφορές είναι τόσο άυτονόητες γιά τούς δράστες, πού δέν τούς προβληματίζει ή άπαξία τών ενεργειών τους. Μπορεί νά εκπλήσσει καί νά φαίνεται πραγματικός κεραυνός έν αιθρία μιá πράξη, όμως γιά τόν δράστη καί τούς περί αυτόν, είναι πιστοποιητικό άποδοχής καί κριτήριο «του άνήκειν». Γι' αυτό, καί τό κύριο θέμα, νά τό ποϋμε παρενθετικά, είναι ή στήριξη τών θυμάτων. Γιατί στην οϋσία, ό τρόπος πού άντιμετωπίζεται μέ αυτήν τήν χαλαρή προσέγγιση, είναι σάν νά λέμε στά θύματα «ζήσε έτσι, γιατί οί άλλοι δέν πρόκειται νά

αλλάξουν». Καί μέχρι ενός σημείου είναι κάπως έτσι, γιατί κατά τό θυμόσοφο λόγο «τά γενόμενα οϋκ άπογίγγονται». Όμως τό δικαίωμα στην άξιοπρέπεια καί στον σεβασμό τής προσωπικότητας, δέν αφήνεται στην κρίση ενός «όχλου», αλλά στην θεσμοθετημένη κοινωνία, ή όποία διά τής Παιδείας καί Άγωγής θά δίνει τόν τόνο. Φυσικά καί θά ύπάρξει κάποια έκτροπή, λάθος, άστοχία, παράβαση κ.τ.ό. Όμως, θά πρέπει οί έχοντες τήν ευθύνη τής άγωγής, νά έχουν ήσυχη τήν συνείδησή τους, ότι έπραξαν τό καλύτερο δυνατό, καί όχι ότι είπαν κάτι πού άπλως τέρπει τήν άκοή. Η θεωρία από τήν πράξη, έχουν μεγάλη άπόσταση.

Θέμα λοιπόν μέγα, τί ιδανικά θά διέπουν τό Σχολείο τής έποχής μας. Οί ψηφιακές δεξιότητες μαθεϋτηκαν από τά παιδιά, πρίν τούς τά διδάξει τό σχολείο. Είχαν τήν πορεία τής γλώσσας. Καί μάλιστα καλύτερη. Όπως τά παιδιά γνωρίζουν νά όμιλοϋν πρίν φτάσουν τήν πόρτα του σχολείου, παρομοίως καί γνωρίζουν τόν ψηφιακό κόσμο πρίν φτάσουν εκεί. Δέν είναι άνευ σημασίας τό γεγονός, ότι στις περισσότερες σχολικές έκδηλώσεις, οί εκπαιδευτικοί βάζουν μαθητές νά ρυθμίσουν τά μηχανήματα προβολής από τό λαπτοπ, νά συνδέσουν ήχεία καί μικρόφωνα καί ένα σωρό άλλες άνάλογες εργασίες. Κατά τή γνώμη μας, αυτό δείχνει ότι ή ύπερβολική έστίαση του σχολείου στά κάθε λογής ψηφιακά εργαλεία, (πληροφορική καί παράλληλα αυτής) είναι χωρίς άντικείμενο. Γιατί τίς περισσότερες φορές, οί μαθητές προηγούνται τών δασκάλων τους. Όπότε, τί είναι αυτό πού άπομένει στό Σχολείο; Μόνο ένα πράγμα. Νά έρθει όπως κάνει μέ τή γλώσσα, νά όριοθετήσει κανόνες, νά άποκαλύψει τό εύρος τής σκέψης, τό άπόσταγμα έμπειρίας καί ζωής καί νά προτείνει γιά όλα περιληπτικά (=αυτά πού πρέπει νά περιλάβει) πανανθρώπινα

όραματα για κάθε πτυχή της ζωής.

Καί αυτά λέγονται ΙΔΑΝΙΚΑ. Λέγονται ΙΔΕΩΔΗ.

Φυσικά και έδω ό δρόμος δέν εΐναι εύκολοδιάβατος. Ύπάρχει απόκλιση μεταξύ θεωρίας και πράξεως. Δέν υπάρχει ομάδα και φυλή ανθρώπων στον πλανήτη μας, πού ακόμα και την πιο άκραία συμπεριφορά δέν την θεωρεί κομμάτι των ιδανικών, των ιδεωδών της, των παραδόσεων της. Τί θά έρθει να πεί ή πολιτεία σέ ένα έτερόκλητο σύνολο, μέ άλλες άρχές και αντίληψεις; Θά άφθεΐ σέ μιá νεφελώδη διατύπωση ότι όλες οι παραδόσεις έχουν ίσο μερίδιο και άναφορά στην άνατροφή της νέας γενιάς, μέσω της παρεχόμενης δημόσιας εκπαίδευσης; Θά άφθεΐ στην προσωποκεντρική έπιλογή κάθε γονέα, πού θέλει τό παιδί του να γίνει κλώνος του, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του την κοινωνία στην όποία άνήκει, και της πολιτιστικής και κοινωνικής ταυτότητας πού θέλει να τον εκφράζει, ή θά όρίσει ως έπιστέγουσα πολιτεία τό πού θέλει να πάει και μέ ποιό τρόπο θά πάει;

Ή Πολιτεία, πρέπει να ξεκαθαρίσει ότι τά ιδανικά της δέν εΐναι προς έπιλογήν. Μπορεί να μη μάς άρέσει ό όρος «έπιβολή», αλλά από την άποδοχή του πολιτεύματος, του Συντάγματος, τά πάντα εΐναι μιá έπιβολή άνωθεν. Δέν δέχεται ή πολιτεία προσωπικές έκτιμήσεις. Μπορεί να τις έχει κανείς, αλλά τό θεσμικό δέν εΐναι διαπραγματεύσιμο. Τό ίδιο πρέπει να συμβεί και μέ την παιδεία. Τά ιδανικά, τά ιδεώδη, δέν εΐναι άντικείμενα προς συζήτηση. Τά έλληνοχριστιανικά ιδεώδη, μπορεί να ένοχλούν κάποιους. Τό γιατί δέν εΐναι της παρούσης. Άλλά τό άξιακό άντικείμενο των πράξεων, πηγάζει από εκεί. Τά ιδανικά τά εύγενή, αποτελούν τό θεμέλιο της άρτιας και ύγειούς παιδείας. Αυτά προδιαγράφουν τους σκοπούς της, καθορίζουν τις κατευθύνσεις της και κατά συνέπεια, τό περιεχόμενο και τά μέσα της διδασκαλίας.

Μέ τά ιδανικά, εκπαιδευτικοί και μα-

θητές, θά βλέπουν ότι τά μαθήματα, οι γιορτές, οι έκδηλώσεις, οι έκδρομές και γενικά κάθε μορφή δράσης, δέν εΐναι ό κύριος σκοπός, αλλά ή όδός πού όδηγεί στον σκοπό. Ή έννοια του αυτοσκοπού, κατά κοινή όμολογία έχει όδηγήσει σέ παρακμή την άποτελεσματικότητα της Έλληνικής παιδείας. Καί δέν εΐναι ύπερβολή. Όταν κάτι δέν γεμίζει τη ζωή μέ σκοπό, γίνεται άσήκωτο βάρος. Εΐναι αυτό πού άκοϋμε από τό μέγα πλήθος των μαθητών, ότι από τό τάδε μάθημα δέν θυμάμαι τίποτα. Καί εΐναι άπολύτως φυσικό. Πώς να χαρεί π.χ. ένας μαθητής τό όποιοδήποτε μάθημα, αν τό μόνο ένδιαφέρον αυτού και των γονέων

Πρέπει ό σκοπός της παιδείας μας να έξυψώνει τον υπό διαμόρφωση χαρακτήρα του νέου παιδιού, και τά προτάγματά της να εμπνέουν και να καθοδηγούν.

του εΐναι ό μεγάλος βαθμός. Έδω πρέπει να έρθει τό νέο Σχολείο και να συγκεράσει μέσο και σκοπό. Τό διδασκόμενο να μην νεκρώνει τον μαθητή, αλλά να τον διασκεδάσει, μέ την αυθεντική σημασία της λέξης.

Τά ιδανικά αυτά, πού πρέπει ή πολιτεία να τά περιβάλλει μέ πλήρη σεβασμό, είτε εΐναι συλλογικά (σεβασμός στό πολίτευμα, πίστη στον χριστιανισμό [=άποδοχή της χριστιανικής ταυτότητας, καθαρά θέμα συνείδησης], τιμή για την ιστορική παράδοση του έθνους, άγώνας για την έλευθερία και άνεξαρτησία της πατρίδας), είτε άτομικά, όπως σεβασμός στον άλλο για κάθε πτυχή της προσωπικότητάς του, άγάπη και σεβασμός στό περιβάλλον, και να τά προσφέρει μέ τον καλύτερο παιδαγωγικό τρόπο στα νέα παιδιά. Πρέπει ό σκοπός

της παιδείας μας να έξυψώνει τόν υπό διαμόρφωση χαρακτήρα του νέου παιδιού, και τα προτάγματά της να εμπνέουν και να καθοδηγούν.

Όπως εύστοχα έχει επισημανθεί, αυτά που άφορουν στην βαθύτερη πνευματική καλλιέργεια, στη διάπλαση του ήθους, τη συγκρότηση του χαρακτήρα, την ιδεολογική μόρφωση, την εμπέδωση θρησκευτικών άρχων και κοσμοθεωριακών αντιλήψεων, στην διατήρηση της εθνικής μνήμης, πρέπει η πολιτεία να τα αναδείξει και να μή τα θεωρεί δεδομένα. Μπορεί να λανθάνουν σίς συνειδήσεις των παιδιών, αλλά η επανάληψη ή η υπενθύμισή τους από καιρού εις καιρόν, θά είναι ευεργετική. Έννοείται βέβαια, με εύστοχο τρόπο και όχι αποκρουστικό.

.....

Τά ανωτέρω, κατά τό άνθρωπίνως δυνατόν, θά συντελέσουν κατά την τυπολογία της σύγχρονης παιδαγωγικής, στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας. Καί επειδή ο όρος αυτός είναι ο επικρατήσας για δεκαετίες, γίνεται δεκτός μέ την επισήμανση, ότι η προσωπικότητα δέν έχει καταληκτική ήμερομηνία ολοκλήρωσης. Είναι μιά δυναμική διαδικασία, και ο όρος γίνεται αντιληπτός, μόνο μέ την έννοια της «τροπής», δηλαδή της αποφασιστικής επιλογής για έναν τρόπο ζωής, πού έχει τά στοιχεία αυτά.

Είναι ένδεχόμενο, κάποιοι διαβάζοντας ή ακούοντας λόγο περί ιδανικών της νέας

γενιάς και της ανάγκης τό Σχολείο να προσφέρει ιδανικά, να νομίσουν πώς ή νέα γενιά αρνεϊται την έννοια και τη σημασία τους. Αυτό είναι μεγάλο λάθος. Μπορεί κάτι τέτοιο να φαίνεται, αλλά άκόμα και συμπεριφορές πού κάνουν τους μεγαλύτερους να έξοργίζονται, αν «διαβαστούν» σωστά, δείχνουν άκριβώς τό όραμα των ιδανικών. Μπορεί λάθος, αλλά λανθάνει στην άφειτρία τό γνήσιο. Τό πίο έπιφανειακό πού μπορεί να λεχθεί, είναι ή έμμονή

μέ την δικαιοσύνη. Κάθε τί πού φαντάζει άδικο, τό πολεμοϋν, άκραία τίς περισσότερες φορές, αλλά κρύβεται τό ιδανικό του δικαίου. Αυτές τίς αναζητήσεις, ένα σχολείο του 21^{ου} αϊ. μπορεί να τίς έξιδανικεύσει και να τίς αξιοποιήσει για τό καλό της κοινωνίας. Καί τότε, τά λάθη και οί παραλείψεις θά φύγουν και μέσα σε μεγάλο ψυχής, θά

δοϋμε ότι κάτι θά έχει μείνει στά παιδιά. Παραδείγματα άνάλογα, όλοι θά έχουμε να διηγηθοϋμε. Αντί να μείνουν νησίδες σε έναν ωκεανό, μπορούμε να εμπνεϋσουμε τά νέα παιδιά και τους έφήβους σήμερα, και αντί για νησίδες, να δοϋμε «ήπείρους» αγάπης, ένσυναίσθησης, άλληλεγγύης και κάθε άλλου ευγενοϋς στόχου.

Θά κλείσουμε στο έπόμενο τεϋχος, μέ την άναφορά στο θέμα της νομοθεσίας, της σκοποθεσίας των εκπαιδευτικών βαθμίδων και στο ζήτημα των άρχων πού πρέπει να διέπουν τη σχολική ζωή και κοινότητα.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ΄ΑΙΩΝΑ.

Τοῦ π. Γεωργίου Μποροβίλου, Οἰκονομολόγου, Θεολόγου, διδ. Θεολ.

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

Οἱ μεταφράσεις κειμένων μεγάλης ἀξίας ἀποτελοῦν ξεχωριστό κεφάλαιο τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, διότι ἀπαντοῦν αὐτοτελῶς σέ ἀρκετά ἐρωτήματα πού θέτει ἡ ἐπιστήμη, ὅπως τὰ ἔθεσε τὸ 1865 ὁ Διαγωνισμὸς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου γιὰ τὴν κατάσταση τῆς παιδείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε:

-Τίνες οἱ κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα ἀναφανέντες ἐξοχώτατοι νεώτεροι λόγιοι ἐν πάσῃ παιδείᾳ, πού ἐξεπαιδεύθησαν καὶ τίνα τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκπονηθέντα συγγράμματα;

-Τίνες αἱ δόξαι τούτων περὶ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης;

-Πότε καὶ πού κατὰ πρῶτον εἰσῆλθε ἡ τυπογραφία καὶ τίνα τὰ πρῶτα τυπωθέντα βιβλία;

Οἱ μεταφράσεις ἀποτελοῦν τὸ λαϊκὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἐποχῆς. Αὐτὸ κατεβαίνει πρὸς τὰ κατώτερα στρώματα τῆς κοινωνίας καὶ ἐξυπηρετεῖ τόσο τὴν παιδεία, λειτουργώντας σὰν ἀναγνωσματάριο¹ ὅσο καὶ τὴν ἀνύψωση τοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ, προβάλλοντας ὑψηλὲς ἀξίες καὶ ἡρωϊκὸ φρόνημα. Οἱ μεταφράσεις μπαίνουν παντοῦ. Ἀπὸ τὸ ἀνάκτορο μέχρι τὴν καλύβα. Ἡ ἀποψη αὕτη ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν ἰδι-

αίτερα μεγάλο ἀριθμὸ τῶν κυκλοφορούντων βιβλίων μὲ περιεχόμενα, μεταφρασμένα κείμενα. Δεχόμενοι τίς εἰδικὲς βιβλιογραφικὲς μελέτες², πού καταλήγουν στὰ χίλια ἀντίτυπα ἀνά ἔκδοση, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ μιλάμε γιὰ βιβλία πού ξεπέρασαν τίς ἑξῆντα χιλιάδες ἀντίτυπα. Παραθέτουμε μερικὰ παραδείγματα.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΣΤΟΥΔΙΤΗΣ

(~1520-1577)

Εἶναι ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους μεταφραστές. Μᾶλλον εἶναι αὐτὸς πού ἐγκαινίασε τὴ ρητορικὴ στὴ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα. Γεννήθηκε στὴ Θεσσαλονίκη καὶ κατὰ τὰ σχολικὰ χρόνια ἔζησε στὴν Κωνσταντινούπολη. Μαθητὴς τοῦ σοφοῦ Θεοφάνη Ἐλεαβούλου, Ρήτορα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Δαμασκηνὸς ἀσπάσθηκε τὴν μοναχικὴ ζωὴ καὶ ἐντάχθηκε στὴ Μονὴ τοῦ Στουδίου. Τὸ 1564, χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Λιτῆς καὶ Ρενδίνης καὶ τὸ 1575 ἐπίσκοπος Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πλέον πεπαιδευμένους τῆς ἐποχῆς του. Ἔργα του:

α΄ *Θησαυρὸς, Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου*. 1561.

Περιέχει τριάντα ἕξι κηρύγματα πού ἐκφώνησε στὴν καθημερινὴ γλῶσσα τοῦ ΙΣΤ΄ αἰ. Εἶναι διατεταγμένα στὴ μορφὴ Ὁμιλιαρίου, δηλαδὴ Λόγοι σὲ Δεσποτικὲς καὶ Θεομπτορικὲς ἑορτές. Σὲ ἑορτὲς ἀγίων,

1 1. Βλ. Ἀγγελικὴ Σκαρβέλη-Νικολοπούλου *Μαθηματάρια τῶν ἑλληνικῶν σχολείων κατὰ τὴν τουρκοκρατία*, Ἀθήνα: ἐκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὀφελίμων Βιβλίων, 1993 καὶ διαδικτυακὰ στό ἀποθετήριο τῶν διδ. διατριβῶν τοῦ Ἐθν. Ἰδρ. Ἑρευνῶν.

2 Φίλιππος Ἡλιοῦ, Σημειώσεις γιὰ τὰ τραβήγματα τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων τὸν 16ο αἰώνα, *Ἑλληνικά*, 28 (1975) 101-179.

άλλα και σέ Κυριακές τοῦ Τριωδίου καί τοῦ Πεντηκοσταρίου³. Συνέχεια, ἐντάσσονται σέ μετάφραση, ἕξι λόγοι Ἀλβέρτου Μαρίνου τοῦ Χίου⁴. Στό τρίτο μέρος, καταχωροῦνται μεταφρασμένοι, ἑπτὰ βίοι ἁγίων. Τό ἔργο κυκλοφόρησε στή Βενετία τό ἔτος 1561, ὅπως καί ὄλες οἱ ἐπανεκδόσεις. Πρέπει νά κυκλοφόρησαν, κατά τήν διάρκεια τῆς δουλείας, συνολικά πάνω ἀπό ἑξήντα χιλιάδες ἀντίτυπα. Ἀριθμός τεράστιος γιά τήν ἐποχή καί τόν ἑλληνικό πληθυσμό⁵. Μεταφράστηκε στά βουλγαρικά, σερβοκροατικά, ρωσικά καί τουρκικά.

Εκδόσεις⁶: Ζανέτος 1561, 1562, Λεογκίνος 1568, 1570· Ζανέτος 1580, 1589· Ιουλιανός 1594· Ἀντ. Πινέλος, 1603, 1618, 1628, 1642· Ἀλβρίτζη 1664· Ἰουλιανός 1667· Γλυκύς 1673· Ἰουλιανός, 1682· Γλυκύς, 1683, 1687, 1705, 1714· Σάρος, 1719· Γλυκύς, 1726· Σάρος, 1727· Γλυκύς, 1742· Σάρος, 1742· Βόρτολις, 1750· Γλυκύς 1751· Σάρος, 1752· Βόρτολις, 1758· Θεοδοσίου, 1765· Βόρτολις, 1768· Θεοδοσίου, 1773· Γλυκύς, 1775, 1780, 1781· Θεοδοσίου, 1784· Γλυκύς, 1786, 1791· Θεοδοσίου, 1791, 1793·

3 Οἱ λόγοι τοῦ *Θησαυροῦ* ἀναφέρονται στά κύρια γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ. Ἀκολουθοῦν ἐννέα λόγοι, ἀπό τοὺς ὁποίους οἱ δύο πρῶτοι ἀναφέρονται σέ Θεομυθικές ἐορτές: στήν Κοίμηση καί στά Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Οἱ ἐπόμενοι δεκατέσσερις λόγοι ἀναφέρονται στίς Κυριακές τοῦ Τριωδίου καί τοῦ Πεντηκοσταρίου, ξεκινώντας ἀπό τήν Κυριακή τοῦ Τελώνου καί τοῦ Φαρισαίου καί φθάνουν ἕως τήν Κυριακή τῶν Ἁγίων Πάντων.

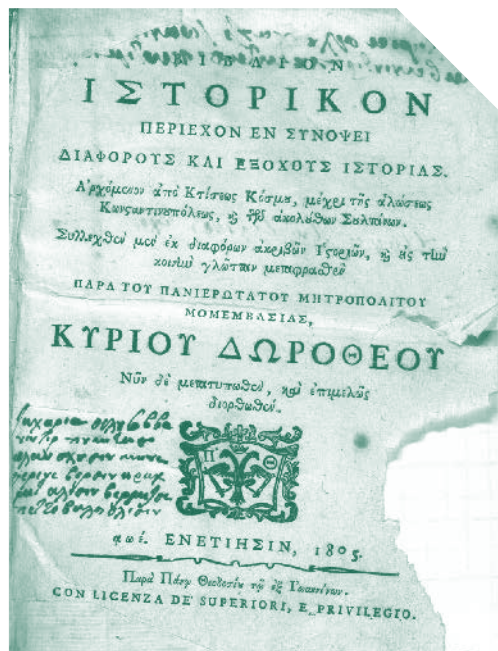
4 Βλ. Εὐδοκία Χ. Λεοντιάδου, *Ἀλβέρτος Μαρίνος ὁ Χῖος (16^{ος}-17^{ος}) αἰ. Βίος καί ἔργο*, [Διδ. Διατριβή: Ἰόνιο Πανεπιστήμιο], Κέρκυρα 2011, σ 37: «Ὁ Ζολώτας τόν χαρακτηρίζει ἱερωτάτον ἱερομόναχον καί διδάσκαλον καί σοφώτατον ἐν ἱερομονάχοις... ἱκανὸν κήρυκα».

5 Ἐκδίδεται μέχρι σήμερα μὲ ἐπιμέλεια καί εἰσαγωγή τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ Εἰρηναίου Δελιδήμου.

6 Θωμᾶς Παπαδόπουλος, *Ἑλληνική Βιβλιογραφία (1466-1800)*, τ. 1^{ος}. Ἀλφαβητική καί Χρονολογική Ἀνακατάταξις, [Πραγματεία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 48], Ἀθήνα: Γραφεῖον Δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1984. [=Παπαδόπουλος *Ἑλληνική Βιβλιογραφία*, 1]

Γλυκύς 1795, 1799. Σύνολο ἐκδόσεων 43, σέ 248 χρόνια. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς προκύπτει ἀπὸ τὸ Θ. Παπαδόπουλος, *Ἑλληνική Βιβλιογραφία*. Ὁ Εὐθύμιος Λίτσας⁷ μέχρι καί τὸν 19^ο αἰ., δέχεται τὸν ἴδιο ἀριθμὸ καί στὸν 19^ο αἰ. προσθέτει 11. Σύνολο 54 ἐκδόσεις.

ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ (16ος -17ος αἰ)

Σύγχρονος καί συγγενής τοῦ Δαμασκηνοῦ Στουδίτου, Θεσσαλονικεὺς, μαθητὴς καί αὐτὸς τοῦ Θεοφάνη Ἐλεαβούλου στήν Κωνσταντινούπολη. Συνέγραψε ἱστορικό ἔργο που περιγράφει γεγονότα ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕως καί τό 1589.

Βιβλίον ἱστορικὸν / Χρονογράφος, 1631⁸

Λαϊκὴ διήγηση, συρραφὴ παλαιότερων διηγήσεων, ἀρχόμενη ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου⁹

7 Εὐθύμιος Λίτσας, Προβλήματα τῆς ζωῆς καί τοῦ ἔργου τοῦ Δαμασκηνοῦ Στουδίτη, *МОСХОВІА 1* (2001), σσ. 247 - 258.

8 Διονύσιος Ζακυθνὸς, *Μεταβυζαντινὰ καὶ Νεοελληνικά*, Ἀθήνα 1978, σ. 28.

9 Ἡ βυζαντινὴ μέτρηση ἀπὸ κτίσεως Κόσμου μᾶς

έως τὸ 1589 μ.Χ., μικρὸ διάστημα μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης. «Περιέχον ἐν συνόψει διαφόρους καὶ ἀξιακούστους ἱστορίας...συλλεχθέν... καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσα μεταγλωττισθὲν παρὰ τοῦ Ἱερωτάτου Μητροπολίτου Μονεμβασίας Κυρίου Δωροθέου». Περιέχει πληροφορίες γιὰ τὴ βυζαντινὴ, τὴ ρωμαϊκὴ, τὴν ὀθωμανικὴ καὶ τὴ βενετικὴ ἱστορία.

Βενετία: Ἰουλιανὸς 1631· Πινέλλος 1637· (· 1654);· Γλυκὺς 1673· Ἰουλιανός 1676· Γλυκὺς 1676· Σάρος 1681· Γλυκὺς 1684· Σάρος 1686, 1691· Γλυκὺς 1743, 1750, 1752, 1761· Θεοδοσίου 1763· Γλυκὺς 1767, 1778, 1781, 1786, 1792, 1798.

Βενετία: Ἐκδόσεις εἴκοσι «20» σὲ 167 χρόνια.

ΑΓΑΠΙΟΣ ΛΑΝΔΟΣ (1580/85 – 1656/57).

Συστηματικὸς μεταφραστὴς, πρωτοπόρος καὶ, μᾶλλον ὁ παραγωγικότερος ὄλων, ἀναδεικνύεται ὁ Ἀγάπιος Λάνδος, ποῦ, κατὰ τὴν Δήμητρα Κωστούλα, «ἀποτελεῖ μιὰ καίρια στιγμή γιὰ τὴν δημῶδη πεζογραφία μας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας»¹⁰. Τὸν συμπεριλαμβάνουμε, θεωρώντας τον ὡς δάσκαλο τῆς μεταφραστικῆς ἐργασίας. Ἔργα σὰν αὐτὰ, ἀποτελοῦν τὸ προοίμιο καὶ συμβάλλουν στὴν ἀνάδειξη τοῦ ΙΗ΄ αἰ. ὡς τῆς κορυφαίας περιόδου τῶν γραμμάτων καὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ Ἑθνους, μὲ τελικὴ πράξη τὴν ἐπανάσταση καὶ τὴν ἀπελευθέρωση.

Ἔργα:

α΄ *Ἀμαρτωλῶν σωτηρία*, 1641.

Τὸ ἔργο περιλαμβάνει μεταφράσεις ἀποσπασμάτων ἀπὸ πραγματεῖες καὶ λόγους

δίνει τὴν γέννηση τοῦ Ἰησοῦ τὸ ἔτος 5509.

Ἔτσι, στὴν μ.Χ. περίοδο προσθέτουμε 5509 ἔτη στὴν ἡμερομηνία, ἐνῶ στὴν π.Χ. ἡμερομηνία ποῦ δηλώνεται μὲ ἀρνητικὸ ἀριθμὸ, ἀφαιροῦμε τὴν ἀπόλυτη τιμὴ ἀπὸ τὸ 5509.

10 Δέσποινα Κωστούλα, *Ἀγάπιος Λάνδος ὁ Κρής, Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ ἔργου του*, Ἰωάννινα 1983, σ.9 [Κωστούλα, Λάνδος],

Πατέρων τοῦ Δ΄ αἰ., τὸ Λαυσαϊκὸ, τὸ Γερωντικὸ, τὸν Συναξαριστὴ, τὰ Μηναιῖα καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφραστοῦ. Τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος, περιέχει διηγήσεις «ἐκ τῶν ὑπερφῶν θαυμάτων τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἄειπαρθένου Μαρίας». Ἡ, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, «ὀλίγα τινα συγγραφέντα ἐκ διαφόρων Διδασκάλων καὶ μεταγλωττισθέντα παρ' ἐμοῦ εἰς κοινὴν ὠφέλειαν»¹¹.

Ὑπολογίζονται νὰ κυκλοφοροῦν περὶ τὰ 30.000 ἀντίτυπα, σύμφωνα μὲ τὶς ἐκδόσεις ποῦ παρατίθενται.

Ἐκδόσεις: Ἰουλλιανός (sic) 1641, 1647, 1664· Γλυκὺς 1671· Ἰουλλιανός 1681· Γλυκὺς 1681· Βαρβόνιος 1685· Θεοδοσίου 1703· Γαλλικὴ Μετάφραση 1704· Βουβούλιος, Σάρος 1711· Σάρος 1725, 1740· Γλυκὺς 1743· Σάρος 1754· Μετάφραση στὰ Τουρκικὰ, μτφρ. Σεραφεῖμ Πισσιδίος /Αγκύρας, Βόρτολις 1756· Βόρτολις 1765.

11 Κωστούλα, Λάνδος, σ. 89.

Θεοδοσίου 1765· Γλυκός 1766, επιμέλεια Σπυρίδωνος Μήλια, συνεργάτη του *Mansi*. Θεοδοσίου 1773· Βόρτολις 1779· Θεοδοσίου 1779· Γλυκός 1780, 1793· Θεοδοσίου 1795· Γλυκός 1798.

Ἐκδόσεις 25 σέ 157, χρόνια.

β' *Νέος Παράδεισος*, 1641.

Βίοι αγίων. Πρόκειται για τὴν μετάφραση εἴκοσι τεσσάρων «24», βίων αγίων ἀπὸ τὸ Συναξάρι τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφραστοῦ, «τοὺς ὁποίους ἔγραψα εἰς κοινὴν δι-ἀλεκτον, διὰ νὰ τοὺς καταλαβαίνει πᾶς ἕνας καὶ νὰ λαμβάνει ὠφέλειαν»¹².

Ἐκδόσεις 19 σέ 197 χρόνια.

γ' *Παράδεισος*, 1641.

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου Πα-τρὸς ἡμῶν Συμεῶνος τοῦ Μεταφραστοῦ. Σὲ μετάφραση Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός.

δ' *Ἐκλογή*, 1642. Ἔργο 166 σελίδων, σχῆμα 8°. Περιέχει τοὺς βίους πέντε αγί-ων ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφραστοῦ. Ἐκδόθηκε αὐτοτελῶς δύο φορές. Κατόπιν συσσωματώθηκε στό Ἐκλόγιον.

Ἐκδόσεις¹³. Βενετία, Μεσσερίνης, 1642· Σαβιώνης, 1643.

ε' *Θεοτοκάριον*, 1643.

Συλλογή ἀπὸ παλαιὰ χειρόγραφα καὶ ἔντυπα Θεοτοκάρια ἀπὸ τίς Βιβλιοθήκες τοῦ Ἁγίου Ὁρους. «Ἡρεύνησα ὅλα τὰ τοῦ Ἁγίου Ὁρους Θεοτοκάρια καὶ ἐμετέγραψα τὰ ὠραιότερα»¹⁴. Ἐπεμβαίνει στά κείμενα μὲ ἀλλαγές σὲ λέξεις καὶ ἐκφράσεις.

Ἐκδόσεις¹⁵. Βενετία, Ἰουλιανός, 1643· Σαβιώνης, 1643· Γλυκός, 1681· Σάρος, 1688· (Ὁ Βρεττός σημειώνει ἔκδοση 1755)· Γλυ-κός, 1772, 1775, 1780, 1784 (;1815).

Στά 141 χρόνια, 8 ἢ 9 ἐκδόσεις.

ς' *Ἐκλόγιον*, 1644.

Περιέχει βίους αγίων καὶ ἱστορίες ἀπὸ τὸ Λαυσαϊκό.

Ἐκδόσεις: Ἰουλιανός, 1644, 1663. Γλυ-

κός, 1679· Σάρος, 1680· Ἰουλιανός, 1681· (---), () 1680· () 1682 Σάρος, 1686· Γλυκός, 1747· Σάρος, 1755· Γλυκός, 1764· Βόρτολις, 1765· Θεοδοσίου, 1769· Γλυκός, 1783, 1799.

Ἐκδόσεις: 15 στά 155 χρόνια.

ζ' *Καλοκαιρινή*, 1656,

Περιέχει βίους αγίων ποὺ ἐορτάζουν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ. Πρό-

κειται γιὰ παλαιότερα κείμενα ποὺ δὲν περιέχονται στὸν Συμεῶνα τὸν Μεταφρα-στή. Τὴν ἔκδοση Σάρος, 1692, διορθώνει ὁ διακεκριμένος Κρητικὸς Ἱεροκῆρυκας, Γεώργιος Μαϊώτας¹⁶.

Ἐκδόσεις: Ἰουλιανός 1656, 1657, 1682· Σάρος 1683· Γλυκός 1684· 1691· Σάρος 1692· Γλυκός 1694· 1720· 1730· 1737· 1740· Γλυκός 1772, 1777, 1780· 1799· 1801· 1818· 1851· 1861.

Ἐκδόσεις: 18, στά 205 χρόνια.

η' *Κυριακοδρόμιον*, 1657.

Διδαχὲς καὶ ὁμιλίες στά Εὐαγγέλια τῶν Κυριακῶν. Κυριακοδρόμιο στὸν τύπο τῆς Σειρᾶς (Catena). Πρόκειται γιὰ Βιβλικὸ σχολιασμὸ καὶ ἐρμηνεία, στηριζόμενο ἀπο-λύτως σὲ προϋπάρχοντα ἔργα. Στὸ δεῦτερο μέρος, μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Γρηγορίου Ταυρομενίας: Ἐξήγησις εἰς τὰ ἔνδεκα ἑω-θινὰ Εὐαγγέλια.

Ἐκδόσεις 20 σέ 140 χρόνια. Ἰουλιανός 1657· Γλυκός 1675· Ἰουλιανός 1681· Σά-

12 Κωστούλα, *Λάνδος*, σ. 121.

13 Παπαδόπουλος, *ΕΒ/1*, σ. 243

14 Κωστούλα, *Λάνδος*, σ. 141.

15 Παπαδόπουλος, *ΕΒ/1*, σ. 250-251.

16 Βλ. Μποροβίλος, *Ἡ κηρυκτικὴ Γραμματεία ἸΗ' αἰ.*, σ. 79-80

ρος 1681· Γλυκός 1684· Σάρος 1688, 1720, 1740, 1748· Γλυκός 1751· Μετάφραση στα Τουρκικά από τὸν Σεραφεῖμ Πισσιδίο, Βόρτολις 1756· Βόρτολις 1760· Γλυκός 1766· Βόρτολις 1777, 1778· Γλυκός 1779, 1782, 1790· Μετάφραση στα Τουρκικά από τὸν Σεραφεῖμ Πισσιδίο, Γλυκός 1795· Γλυκός 1797.

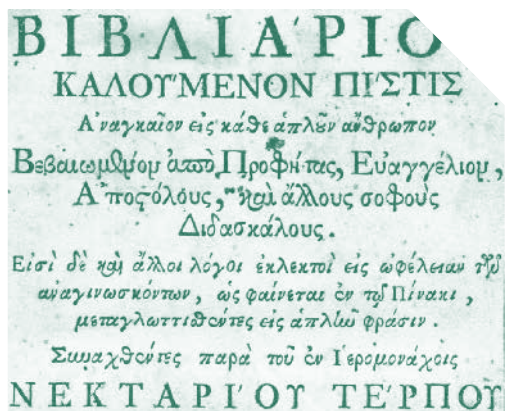
θ' *Χριστιανῶν Ὁδηγία*, 1685.

Ἔργο στὸ ὁποῖο ἐξετάζονται τρεῖς ἀρετὲς. Ἡ ἀγάπη, ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ τὸ ἔλεος. Αποσπάσματα ἀπὸ πολλοὺς Πατέρες διαμορφωμένο σὲ ἐνιαῖο καὶ συνεχὲς κείμενο.

ι' *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου*, 1755.

Πρόκειται γιὰ τὸν ὄσιο Χριστόδουλο Λατρνὸ (1020-1093), κτήτορα τῆς Μονῆς ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου. Ὁ βίος του συνεγράφη ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, μητροπολίτη Ρόδου (1070-1100) καὶ τὸν Ἀθανάσιο πατριάρχη Ἀντιοχείας. Μεταφράσθηκε ἀπὸ τὸν Ἀγάπιο. Ἡ μετάφραση περιελήφθη στὸ Συναξάριο τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου τοῦ ἁγίου.

ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΤΕΡΠΟΣ (1675;-1740/41).

Δίκαια θεωρεῖται ὁ Ἀπόστολος ποὺ προηγήθηκε τοῦ Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ. Γεννήθηκε στὴ περίφημη Μοσχόπολη ὅπου καὶ ἐσπούδασε. Μετὰ τὴν εἴσοδο στὴ μοναχικὴ ζωὴ

δίδαξε στὴν πατρίδα του. Στὴ συνέχεια, μὲ κέντρο τὴ Μονὴ τῆς Ἀρδενίτσας, ἀνέλαβε κηρυκτικὲς περιοδεῖες με σκοπὸ τὴν ἀνάσχεση τοῦ ἐξισλαμισμού. Τὸν ἴδιο σκοπὸ ἐξυπηρέτησαν τὰ βιβλία ποὺ συνέγραψε.

α' *Πίστις*, 1732.

Τὸ βιβλίον «Βιβλιᾶριο καλούμενον Πίστις, ἀναγκαῖον εἰς κάθε ἀπλοῦν ἀνθρώπων, βεβαιωμένον ἀπὸ προφήτας, εὐαγγέλιον, ἀποστόλους καὶ ἄλλους σοφοὺς διδασκάλους. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι λόγοι ἐκλεκτοὶ εἰς ὠφέλειαν ... μεταγλωττισθέντες εἰς ἀπλῶν φράσιν» .

Βενετία: ἐκδόσεις 7 σὲ 67 χρόνια.

Σάρος 1732· Βόρτολις 1733, 1750, 1755, 1756, Γλυκός 1779, 1779= 1799.

ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΙΒΗΡΙΤΗΣ, (1686-1745)

Ὁ Ἱεροθεὸς ὁ Ἰβηρίτης, ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀγιορεῖτες ἀγίους τῆς Τουρκοκρατίας, ἐλάσσων λόγιος καὶ δάσκαλος, ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ ἐπισήμως ὡς ὄσιος τὸ 1803, στὴν ἔκδοση τοῦ Νέου Ἐκλογίου. Στὴ συνέχεια, ὁ ὄσιος συμπεριλαμβάνεται καὶ στὸν Συναξαριστὴ τοῦ Νικόδημου τοῦ Ἀγιορείτη, στὶς 13 Σεπτεμβρίου. Ἐκτοτε, ὁ βίος καὶ ἡ ἀκολουθία του περιλαμβάνονται στὶς γνωστὲς ἐκδόσεις τῶν Συναξαρίων. Ἀντίθετη ἄποψη γι' αὐτὸν καὶ τὴν ἀγιότητά του, διατυπώνει ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης.

Ἔργο:

Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, *Λόγοι καὶ παραινέσεις*, μεταφρασθέντες, 1720.

Βενετία, Βόρτολις, 1720, 1721

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ-ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ ΔΑΠΟΝΤΕΣ (1714-1784)

Στὸ περιβάλλον τοῦ ἁγίου Ὁρους, στὴ Μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου, παρὰ τὴν πολυχρονὴ ἀπουσία του σὲ ζητεία στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐντάσσεται ὁ Δαπόντες. Μεταξὺ ἄλλων εἶναι καὶ μεταφραστής. Οἱ μεταφράσεις πραγματοποιήθηκαν κατὰ κανόνα στὸ

Ίασιο καί ἐκδόθηκαν στή Βενετία.

Ἔργα:

α΄ *Χρησιμοθήεια*, 1770.

Συλλογή πού περιέχει ἔργα Χριστιανῶν πατέρων, Ἑλλήνων φιλοσόφων καί Ρωμαίων διδασκάλων μὲ σκοπὸ τὴν διαπαιδαγώγησι τῶν νέων. «Περιέχουσα καὶ διδάσκουσα τοὺς τρόπους δι' ὧν ἀποκτῶνται τὰ καλὰ καὶ εὐτακτα ἦθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Μετὰ προσθήκης λόγων τινῶν καὶ ἱστοριῶν καὶ ὕμνων. Μεταφρασεῖσα καὶ στιχουργηθεῖσα παρὰ Κωνσταντίνου Δαπόντε τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου. Περιέχει ἔργα Κάτωνα, Φωκυλίδη, Πυθαγόρα, Κέβητα τοῦ Θηβαίου, Γρηγορίου Θεολόγου, Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ Λουκιανοῦ.

Κυκλοφόρησε στή Βενετία ἀπὸ τὸν Δ. Θεοδοσίου σὲ σχ. 8^ο σ. κδ+440.

β΄ *Λόγος Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περὶ ἐξόδου ψυχῆς...*, 1763.

Λόγος, *περὶ ἐξόδου ψυχῆς καὶ περὶ Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου...* μεταφρασεῖς εἰς τὴν ἀπλὴν διάλεκτον διὰ στίχων πολιτικῶν παρὰ Κωνσταντίνου Δαπόντε, μετὰ δύο λαϊκῶν Διαλόγων, ἦτοι: α΄ Θεοτόκου καὶ ἁμαρτωλοῦ, β΄ ἁμαρτωλοῦ καὶ Διαβόλου.

Τὸ ἔργο αὐτὸ πρέπει νὰ προσεχθεῖ ἰδίαιτερα. Ἀποτελεῖ μία πρωτοποριακὴ ποιμαντικὴ πράξη. Ἐκδόθηκε μὲ δαπάνη τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπαιδίου, γιὰ νὰ δίνεται «εὐλογία» στοὺς προσκυνητὲς τῆς Μονῆς. «Ἴνα χαρίζεται δωρεὰν τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς διὰ ψυχοσωτήριον ὠφέλειαν». Ἐξ αὐτοῦ, στὸ τελευταῖο μέρος, περιλαμβάνεται διήγησις, «Περὶ τῆς Σεβασμίας Βασιλικῆς καὶ Πατριαρχικῆς Μονῆς τοῦ Βατοπαιδίου». Κείμενο πού ἀνήκει στὸ εἶδος τῶν Προσκυνηταρίων.

Βενετία, Θεοδοσίου, 1763.

γ΄ *Μαργαρίται τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν*, 1779.

Μετάφραση λόγων τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Συγκεκριμένα, ἑπτὰ λόγοι τοῦ Βασιλείου, ἕνας τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου καὶ τρεῖς τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Τὸ ἔργο αὐτὸ συγ-

χέεται μὲ τὸ ἔργο Μαργαρίται τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων ἁγίων, πού ἐπιμελήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Ἀμβρόσιος Γραδενίγος καὶ συμπλήρωσε ὁ Παχώμιος ἐκ Τυρνάβου. Βενετία, Γλυκὺς 1779, 1781.

δ΄ *Πατερικόν*, 1780.

Μετάφραση ἔργου τοῦ Γρηγορίου (540-604) Διαλόγου, πάπα Ρώμης στὸ ὁποῖο περιέχονται βίοι ὁσίων ἀσκητῶν τῆς Ἰταλίας. Τὸ ἀρχικὸ κείμενο ἦταν στὰ λατινικά καὶ εἶχε μεταφραστεῖ ἀπὸ τὸν

ἑλληνόφωνο, κατωϊταλιώτη πάπα Ρώμης Ζαχαρία(679-752), στὰ ἑλληνικά. Αὐτὸ μετέφρασε στὴν κοινὴ διάλεκτο ὁ Δαπόντες.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΛΙΝΔΙΟΣ (--; -1796)

Ὁ Ἰωάννης ἐκ Λίνδου, ἱεροκέρυκας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἀποστολικὸς ἱεροκέρυκας, κατὰ τὸ Ὀφίκιο τοῦ Πατριαρχείου. Μητροπολίτης Μύρων. Ἔχει σὲ ὑπόληψη τὴν παιδεία¹⁷. Εἶναι κολλυβάς καὶ αὐστηρὸς στὴν ἠθικὴ του. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Συλλογὴ κηρυγμάτων πού συνέγραψε καὶ ἐξέδωσε ὑπὸ τὸν τίτλο Ἀποστολικὴ Σαγήνη¹⁸, 1785,

17 Βλ. Ἰωάννης Λίνδιος, *Ἀποστολικὴ Σαγήνη*, Βενετία:Γλυκὺς, 1785, σ. 94: «Συνεργουσα στὴν πνευματικὴν προαγωγὴν ἢ τῶν γραμμάτων σπουδῆ».

18 Βλ. Μποροβίλος, Κηρυκτικὴ, σ. 381.

τὰ ἑρμηνευτικὰ τοῦ ἔργου στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη καὶ στὸν Μεγάλου Κανόνα καὶ ἓνα βοήθημα μὲ τίτλο Ἑρωταποκρίσεις Πνευματικαὶ¹⁹, μᾶς ἔδωσε καὶ ἓνα ὀγκῶδες μεταφραστικὸ ἔργο, τὴν *Χρυσοπηγή*.

Χρυσοπηγή. 1785

Περιέχει «εἰς ἀπλουστέραν διάλεκτον» τὶς Ὀμιλίαι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου στὴν Γένεση. Ἡ ἔργασία συντελεῖται στὸ περιβάλλον τῆς Σμύρνης καὶ συμπίπτει μὲ τὴν παρουσία ὡς ἀρχιεπισκόπου τῆς Μητροπόλεως, τοῦ μετέπειτα πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄.

Βενετία, Θεοδοσίου 1785.

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ Ο ΝΑΞΙΟΣ (1749-1809)

α΄ *Παύλου τοῦ Ἀποστόλου αἱ ἸΔ΄ ἐπιστολαί*. 1819.

Μετάφραση τοῦ κλασικοῦ ὀμιλητικοῦ καὶ ἑρμηνευτικοῦ ἔργου τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας (Ἀχριδῶν). Τὴν ἔκδοση ὑποστήριξε ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ μετέπειτα Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

β΄ *Ψαλτήριον*. 1821.

Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ἑκατὸν πενήκοντα Ψαλμοὺς τοῦ προφητᾶνακτος καὶ Θεοπάτορος Δαυὶδ ... συγγραφεῖσα παρὰ Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαβδηνοῦ ... μεταφρασθεῖσα παρὰ Νικοδήμου Ἀγιορείτου.

Κωνσταντινούπολη, Πατριαρχικὸ Τυπογραφεῖο, 1821

ΑΝΩΝΥΜΟΣ

α΄ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, (1055:-1107) *Ἑρμηνεία εἰς τὰ τέσσαρα Ἱερὰ Εὐαγγέλια*, 1761. Μεταφρασθεῖσα εἰς ἀπλῆν φράσιν παρὰ τινος σοφοῦ καὶ πεπαιδευμένου

19 Οἱ Ἑρωταποκρίσεις εἶναι μιὰ πολὺ παλιὰ μέθοδος συστηματικῆς παιδείας. Ἐκφράζει τὸν Διαλογικὸ χαρακτῆρα καὶ εἶναι ἡ λεγόμενη «Κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν» π.χ. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Σύνοψις Ῥητορικῆς τέχνης κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν. Τί ἐστὶ Ῥητορικὴ; Ῥητορικὴ ἐστὶ τεχνικὴ δύναμις λόγων πιθανῶν.

ἀνδρὸς ἀνωνύμου²⁰ (Ἰωάννης Κομνηνός). Τὸ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα.

Ἐκδόσεις, Λειψία Γοτλόπ – Πρεϊτκόφφ, 1761· Βενετία Βόρτολις, 1788(ΕΒ/1, 422)

β΄ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου, *Πρόχειρον νόμων Ἑξάβιβλος*, 1744.

Τὸ πλέον διαδεδομένον νομικὸ ἔργο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας. Συναθροισθὲν πάντοθεν κατ' ἐκλογὴν καὶ κατ' ἐπιτομὴν οὕτω συντεθέν παρὰ τοῦ πανσεβάστου νομοφύλακος καὶ κριτοῦ Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου. Εἰς κοινὴν γλῶσσαν μεταφρασθεῖσα. Προτροπῆ τοῦ Πανιερωτάτου Ἡρακλείας Γερασίμου.

Βενετία, Γλυκὺς 1744, 1766. Σχ.4^{ov} σ. 552.

γ΄ *Κατηχητικόν*, 1770.

Μετάφραση τῶν Κατηχήσεων Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, μεταγλωτισθὲν ὑπὸ ἐναρέτων ἀνδρῶν. Σχ. 4^ο, σ. 380.

Βενετία, Γλυκὺς 1676, 1770

δ΄ *Λαυσαϊκόν*. 1756.

Τὸ γνωστὸ καὶ διαδεδομένον ἔργο, τὸ ὁποῖο περιέχει ἱστορίες καὶ διδασκαλίας σπουδαίων ἀναχωρητῶν τῆς αἰγυπτιακῆς ἐρήμου. «Μεταφρασθὲν παρὰ τινος Ἀωνύμου ἐκ τῆς ἑλληνίδος εἰς ἀπλῆν φράσιν. Τὸ πρῶτον δὲ τύποις ἐκδοθὲν σπουδῆ καὶ προτροπῆ τοῦ Πανοσιωτάτου καὶ Σοφωτάτου ἐν Ἱεροδιδασκάλους Κυρίου Ἐφραίμ (τοῦ Ἀθηναίου), πρὸς χρῆσιν τῶν ἀπλουστέρων μοναχῶν».

Βενετία, Γλυκὺς 1756· Βόρτολις, 1758, 1764· Γλυκὺς 1776, 1787.

ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

20 Ἀρχικὰ ἐθεωρεῖτο τὸ ὄνομα τοῦ ἀνωνύμου σοφοῦ ὅτι εἶναι αὐτὸ τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, σύμφωνα μὲ παρατήρησιν τοῦ Émile Legrand, *Bibliographie Hellenique XVIII s./t.* II s. 568, καὶ τὴν ἀσαφῆ σημεῖωσιν τοῦ Μ. Γεδεῶν περὶ προτροπῆς τοῦ Γρηγορίου Ε΄ πρὸς τὸν Θεοτόκην καὶ τοῦ φιλοσοφικῶ τῷ τρόπῳ, μεταφράσεως. Νεώτερος μελετητὴς τοῦ Θεοτόκη, ἀποδίδει τὸ ἔργο στὸν Ἰωάννη Κομνηνόν, ἱατρὸν στὸ Βουκουρέστι. βλ. Ζωὴ Μουρούτη-Γκενάκου, *Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ...* Ἀθήνα 1970, σ. 185-186, .

ΣΥΝΕΠΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΑΓΩΓΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ

Τῆς κ. **Εὐαγγελίας Τσαγκαρλῆ-Διαμάντη**, Δρ Θεολογίας,
Mr Φιλολογίας. Εἰδίκευση: «Θεωρία καὶ Πράξη τῆς Διδασκαλίας
καὶ τῆς Ἀξιολόγησης»

1. Εἰσαγωγή

Ἡ ἀγωγή¹ - ἀνατροφή καὶ μόρφωση τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἐφήβου-, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν οἰκογένεια, συνεχίζεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία μὲ τὸ ἀγιαστικό της ἔργο καὶ ὀλοκληρώνεται στὸ σχολεῖο. Βέβαια τὸ παιδί, σήμερα, δέχεται ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸ στενὸ καὶ εὐρύτερο περιβάλλον του καὶ τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως.² Ἔτσι καὶ οἱ παραδοσιακὲς ἀκόμη οἰκογένειες δὲν ἀποτελοῦν τὴν ἀπόλυτη ἐγγύηση γιὰ τὴν στάση τῶν παιδιῶν. Ὁ σεβασμός, ἡ ταπεινόφρων διάθεση γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῶν συμβουλῶν τῶν ἐνηλίκων καὶ ἡ ἀγάπη ἀκόμη πρὸς αὐτούς, εἶναι ζητούμενα.

Σήμερα, τὰ παιδιά ἐπικοινωνοῦν μὲ τὰ ἀγαπημένα πρόσωπα τῆς οἰκογένειάς τους, λιγότερο ἀπὸ παλαιότερες ἐποχές, λόγω τῶν πολλῶν ἀπασχολήσεων καὶ τῶν δύο πλευρῶν. Ἀναζητοῦν, ὁμῶς, αὐτὴ τὴν ἐπικοινωνία στὶς ἰδιαίτερες στιγμὲς τους, στὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη τους, ἐπειδὴ καὶ μόνο μὲ τὴν παρουσία τους, οἱ ἐνήλικοι συγγενεῖς γίνονται ὁ καταλύτης ὄλων τῶν ἀρνητικῶν συναισθημάτων καὶ δυσκολιῶν. Τὸ παιδί καὶ ἰδιαίτερα ὁ ἔφηβος, δοκιμάζει² ἀποτυχίες, ἀπογοητεύσεις, ἀγωνίες καὶ συγκρούσεις κατὰ τὴν ἀνάπτυξή του.

Ἡ ἀγωγή καὶ μὲ τὴ *βούληση*³ τοῦ μαθητῆ

καὶ τὴ συμμετοχὴ του στὰ δρώμενα, γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν δυσκολιῶν καὶ τὴν πνευματικὴ του καλλιέργεια, θεωρεῖται ἀναγκαία. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀναζήτησις «σταθερῶν» στὴ ζωὴ μας καὶ τὴ ζωὴ τῶν μαθητῶν, κρίνεται ἐπείγουσα. Βασικὴ *σταθερά*⁴ εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ ὀρθόδοξη πίστις, μὲ τὴν προσευχὴ νὰ ἀποτελεῖ μέσον ἀντίστασης κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ ἀνανεώσεως τῆς προσωπικῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀγωγῆς. Διότι μὲ τὴν προσευχὴ - διάλογο μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἐνεργοποιεῖται ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὸν ἑαυτό του. Ἡ ἀποδοχὴ αὐτῆς τῆς προτάσεως «ἡ πρὸς τὸν Θεὸν νεῦσις τε καὶ οἰκείωσις»⁵, ἀποτελεῖ τὸ μέγιστο («φιλανθρωπότερον») ἔργο τῆς ἐνάρετης ζωῆς. Καὶ ἡ συνέπεια στὴν πραγματοποίησι τῶν βιωματικῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων προτάσεων, φέρει καρποὺς θαυμαστοὺς καὶ ἀποτελεῖ παιδαγωγικὴ ἀνανέωση.

Τίθενται τὰ ἐρωτήματα:

1. Ποιοὶ εἶναι συνεπεῖς καὶ
2. Γιατί νὰ εἶναι συνεπεῖς στὴν ὀρθόδοξη ἀγωγή.

Συνεπεῖς: εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἀκολουθοῦν ἀπαρέγκλιτα τὰ πιστεύω τους, τὶς ιδέες καὶ τὰ ἰδανικά τους καὶ φέρονται νὰ ἐνεργοῦν βάσει αὐτῶν. Ὅσο γιὰ τοὺς συνεπεῖς στὴν

1 Γεωργίου Κρουσταλάκη, *Διαπαιδαγώγησι*, Ἀθήνα: *Ἀντοέκδοσι*, 2001, σελ. 129.

2 Βασιλείου Χαρόνη, *Ψυχολογία καὶ ἀγωγή τῶν ἐφήβων*, Ἀθήναι: *Ἀντοέκδοσι*, 1976, σελ. 63.

3 «Ὁὐ τὸ ἠναγκασμένον φίλον τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀρετῆς κατορθούμενον. Ἀρετὴ δὲ ἐκ προαιρέσεως

καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται...» (Μεγάλου Βασιλείου P. G. 31, 345).

4 Σταθερὸς εἶναι οἱ βασικὲς ἀξίες μὲ τὶς ὁποῖες πορευόμαστε στὴ ζωὴ. (Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Ἀξία, Θ.Η.Ε., τόμος 2ος, Ἀθήνα: 1963, στίχες 1007-1015.

5 Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ-Θεολόγου, P. G. 35, 1084.

πίστη, συμβαίνει σὲ κείνους ποῦ μένουν σταθεροὶ στὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους. Θυμόμαστε τὸ λόγο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «**Μέτοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ Χριστοῦ, ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατέσχωμεν**» (Εβρ. 3,14). Δηλαδή, «Συμμετοχὴ στὸ Χριστὸ ἔχουμε ἐὰν πραγματικὰ διατηρήσουμε τὴν ἀρχικὴ ἐμπιστοσύνη μας σταθερὴ μέχρι τέλους». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κωστής Παλαμᾶς συμβουλεύει: «Μὴν ἀφήσεις τὸν ἄθεο νὰ πάρει τὸ στερνὸ θησαυρὸ σου»⁶. Καὶ ὁ μέγας θεολόγος π. Δημήτριος Στανιλοάε γράφει μεταξύ τῶν ἄλλων: «Νὰ εἶστε ἀδιάκοπα μὲ τὴ σκέψη στὸ Χριστὸ καὶ νὰ ἐπιζητεῖτε νὰ Τὸν διακονεῖτε, **κερδίζοντας τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴν πίστη σ' Αὐτὸν** καὶ γιὰ τὴ σωτηρία τους, μὲ ὅλες σας τὶς πράξεις»⁷. Αὐτὰ ὅλα μᾶς θυμίζουν καὶ τὴν συνεχὴ ἐπανεξέταση τοῦ θέματος τῆς **συνέπειας**, στὴν ὀρθόδοξη Ἀγωγή, ἀπὸ τοὺς σχετικοὺς φορεῖς.

2. Βασικοὶ φορεῖς τῆς ἀγωγῆς

Τὸ θέμα τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ ἀναλαμβάνουν, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ οἱ γονεῖς του. Ὅμως στὴν παραδοσιακὴ οἰκογένεια, τὴν ἀγωγή ἀναλαμβάνουν καὶ ἄλλα πρόσωπα⁸ συγγενικά ποῦ συνήθως διαμένουν στὸ ἴδιο σπίτι μὲ τοὺς γονεῖς τοῦ παιδιοῦ. Ἀπὸ τὰ πρόσωπα αὐτά, σημαντικὴ θέση ἔχει καὶ ἡ γιαγιά, ὅπως καὶ ὁ παπποῦς τοῦ παιδιοῦ, ποῦ ἀγωνίζονται παράλληλα μὲ τοὺς γονεῖς, γιὰ τὴν ἀνατροφή του. Τὰ παιδιά ἐμπιστεύονται στὴ μητέρα καὶ τὴ γιαγιά τὰ ἰδιαίτερα προβλήματα τους καὶ τὰ ἐκμυστηρεῦνται μὲ περισσότερη ἀνεση καὶ κείνες μποροῦν νὰ τὰ βοηθήσουν καὶ μὲ τὴν «ἀλεκτικὴ γλώσσα»⁹. Αὐτὴ ἡ γλώσσα, πολλές

φορὲς ἀναδεικνύεται ὡς ἡ αὐθεντικότερη ἔκφραση ὄλων τῶν ἄλλων γλωσσῶν. Εἶναι ἡ ὥρα ποῦ τὸ παιδί χρειάζεται τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐνθάρρυνση, καὶ ὁ παρηγορητικὸς λόγος¹⁰ μπορεῖ νὰ ἐξελιχθεῖ καὶ σὲ εὐκαιρία πνευματικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ, ὅταν συνδέεται μὲ τὴν βιωμένη πίστη. Ὁ λόγος ἐξ ἄλλου

Ἡ ἀγωγή καὶ μὲ τὴ βούληση τοῦ μαθητῆ καὶ τὴ συμμετοχὴ του στὰ δρώμενα, γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν δυσκολιῶν καὶ τὴν πνευματικὴ του καλλιέργεια, θεωρεῖται ἀναγκαία.

«ἔχει κοινωνικὸ προορισμό»¹¹.

Ἡ μητέρα ποῦ ἔχει πάντα ἰδιαίτερη θέση στὴν καρδιά τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ γιαγιά του, πολλές φορὲς ἀναδεικνύονται οἱ βασικοὶ φορεῖς τῆς ἀγωγῆς του, ἀπὸ τὴ νηπιακὴ ἡλικία. Τὸ σχετικὸ κείμενο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ποῦ ἀκολουθεῖ, εἶναι ἐντυπωσιακό, ὡς προσωπικὴ κατάρθεση. Τὸ ἐπιλέξαμε, διότι ἀναδεικνύεται καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Ἁγίου πρὸς τὴ μητέρα καὶ τὴ γιαγιά του Μακρίνα. Τὸ κείμενο αὐτὸ - ἐπιστολὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου στὸ φίλο του Εὐστάθιο τὸν Σεβαστινὸ, ἀποτελεῖ ἔκφραση εὐγένειας καὶ στοιχεῖο πνευματικότητας ἀλλὰ καὶ κοινωνικότητας τοῦ Ἁγίου πατρός. Παράλληλα, τὸ κείμενο παραπέμπει στὴν Π. Διαθήκη, ὅπου ὁ σοφὸς Σολομῶν (Παροιμίαις 22,6) γράφει: «Ἐγκαινισμὸς νέου κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ καὶ γε ὅταν γηράση οὐκ ἀποστή-

6 Κωστῆ Παλαμᾶ, Λόγος ΣΤ' - Γύρω σὲ μιά φωτιά, στίχ. 70.(Ιστοσελίδα).

7 Δημητρίου Στανιλοάε, Προσευχὴ καὶ ἐλευθερία, Ἔκδ. «Ἐν πλῶ» (Ιστ. www.pemptousia.gr).

8 Γεωργίου Κρουσταλάκη, ὁ.π. σελ.69.

9 Σταμάτη Σκλήρη, Ἡ ἀλεκτικὴ γλώσσα τοῦ παρα-

δείγματος, ἐν: *Σύναξη*, 66 (1998), σελ. 56.

10 Γαβριηλίας Μοναχῆς, *Ἡ ἀσκητικὴ τῆς ἀγάπης*, Ἀθήνα: Ἐπτάλοφος ΑΒΕΕ, 1997, σελ. 296.

11 Βασιλείου Θερμοῦ, Ὁ λόγος ὡς προσωπεῖο: Περὶ τῆς ἀμυντικῆς λειτουργίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας, ἐν: *Σύναξη*, 66 (1998), σελ. 15.

σεται ἀπ' αὐτοῦ» (Μτφρ Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου: «Ἡ ἐκ μικρᾶς ἡλικίας διαπαιδαγώγησις μένει μέχρι βαθυτάτου γήρατος»).

Ἡ προσφορά, ἐπομένως, τῆς μητέρας καὶ τῆς γιαιγιάς, στὸ θέμα τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς διαπαιδαγώγησις, τῆς ὀρθόδοξης ἀγωγῆς του δηλαδὴ, εἶναι μεγάλη.

Βέβαια, τὰ συγκεκριμένα πρόσωπα τῆς οικογένειας, δὲν λειτουργοῦν πάντοτε μέσα στὸ κλίμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καί, ἐπειδὴ ὁ ρόλος τους στὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ εἶναι σημαντικός, ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία, πλὴν τῶν νέων, νὰ μεριμνᾷ καὶ γιὰ κείνους πού ἔχουν ἀναλάβει τὴν ἀγωγή τους¹².

2. 1. Τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου

Τὸ πόσο σημαντικό εἶναι, γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κηδεμόνα, τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καὶ τοῦ μαθητῆ, ἡ **συνέπεια** στὴν **ὀρθόδοξη ἀγωγή**, φαίνεται ἀπὸ περιστατικὸ πού περιγράφει ὁ Μέγας Βασίλειος σὲ ἐπιστολὴ του, πού ἔστειλε στὸ φίλο του Εὐστάθιο τὸν Σεβαστηνὸ πού τὸν εἶχε κατηγορήσει ὅτι δὲν ὀρθοτομοῦσε τὸν λόγο τῆς Ἀληθείας. Ὅτι δηλαδὴ δὲ δίδασκε ὀρθόδοξα. Ὁ Μέγας Βασίλειος, προκειμένου νὰ δώσει τὸ χρόνο

στὸν Εὐστάθιο, νὰ διορθώσει τὴ συμπεριφορά του καὶ νὰ ἀναιρέσει ὅσα ἀδίκως ἔλεγε, δὲν τοῦ ἀπάντησε ἀμέσως. Περίμενε δύο ὀλόκληρα χρόνια γιὰ νὰ μὴ *χαλάσουν οἱ καρδιές τους* καὶ νὰ ἔχει τὸ χρόνο ὁ φίλος του νὰ μετανοήσει. Ὁ Εὐστάθιος, ὅμως, δὲν ἄλλαξε στάση στὸ θέμα καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος ἔγραψε τὴν ἐπιστολή, ἀπόσπασμα τῆς ὁποίας παρουσιάζουμε. Ἡ ἐπιστολή¹³ ἀποστέλλεται σὲ πολλὰ πρόσωπα. Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐκπλήσσουν μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴ γνησιότητα τους. Τονίζει ὅτι ὀφείλει τὴ Χριστιανικὴ Ἀγωγή του στὴ μητέρα καὶ τὴ γιαιγιά του.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

«... Εἰ γάρ καὶ τᾶλλα ἡμῶν στεναγμῶν ἄξια, ἀλλ' ἔν γε τοῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένος ἔσχον τὰς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις, ἢ ἐτέρως φρονῶν μετέμαθον ὕστερον. Ἄλλ' ἦν ἐκ παιδός ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρά τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης Μακρίνης, ταύτην ἀύξηθεῖσαν ἔσχον ἐν ἑμαυτῷ: οὐ γάρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέλαβον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμπληρώσει, ἀλλὰ τὰς παραδοθείσας μοι παρ' αὐτῶν ἀρχὰς ἐτελείωσα. Ὅσπερ γάρ τὸ ἀύξανόμενον μεῖζον μὲν ἀπὸ μικροῦ γίνεται, ταῦτ' ὁ ἐστὶν ἑαυτῷ, οὐ κατὰ γένος μεταβαλλόμενον, ἀλλὰ κατ' ἀύξησης τελειούμενον: οὕτω λογίζομαι ἐμοί τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τῆς προκοπῆς πύξῆσθαι...»

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

...Ὅλες οἱ ἄλλες ἐνέργειές μας μπορεῖ νὰ εἶναι ἀξιοθρήνητες, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ σημεῖο, τολμῶ νὰ καυχῶμαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι δὲν εἶχα ποτὲ πλανημένες ἀπόψεις γιὰ τὸ Θεὸ οὔτε εἶχα παλιότερα διάφορα φρονήματα καὶ τὰ μετέβαλα ἀργότερα. Ἀντίθετα τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ πού

13 Μεγάλου Βασιλείου, ἀπὸ τὴν 223η ἐπιστολὴ τοῦ «Πρὸς Εὐστάθιον τὸν Σεβαστηνὸν», Ε.Π.Ε., Τόμος 2ος, 1972, σελ. 74- 75.

12 Χρήστου Βάντσου, Ἐνορία καὶ νέοι, ἐν: *Κοινωνία*, 1(1985), σελ. 80.

πῆρα ἀπὸ τῆ μακαρία μπτέρα μου καὶ τὴ γιαγιά μου Μακρίνα, τὴν ἴδια φύλαξα καὶ καλλιέργησα. Δὲν διδάχτηκα τίποτε τὸ νέο ἀπ’ ἄλλους προσθέτοντάς το στὴ μόρφωσή μου, ἀπλῶς τὴν ἀρχὴ πού μοῦ παρέδωσαν ἐκεῖνες συμπλήρωσα. Ὅ,τι αὐξάνει καὶ γίνεται μεγαλύτερο ἀπὸ πρὶν, δὲν παύει νὰ ἔχει τὴν ἴδια ταυτότητα. Δὲν μεταβάλλεται τὸ εἶδος του, ἀλλ’ ἡ ἀνάπτυξή του ὀλοκληρώνεται. Αὐτὸ πιστεύω ἔγινε καὶ σὲ μένα,

τὴν ἴδια διδασκαλία πλούτισα μέσα μου, μὲ τὸν καιρό...-

.....

Ἐνα σχετικὸ θέμα δημοσιεύτηκε πρόσφατα, στὴν ἐφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, στὸ ἔνθετο «Τέχνες καὶ γράμματα» (23-7-2023). Αναφέρεται στὸ τηλεοπτικὸ ἔργο «Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ», ὅπου τὸ πρόσωπο τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου ὑποδυόταν ὁ ἠθοποιὸς Ἄρης Σερβετάλης. Ἡ σύζυγός του ἐπίσης ἠθοποιός, ἡ Ἔφη Μπίρμπα, στὸ σχετικὸ δημοσίευμα μὲ τίτλο «Ἡ πίστη εἶναι δῶρο καὶ ἀγώνας», σημειώνει μεταξύ τῶν ἄλλων: «Ἐπειδὴ τὴ στιγμὴ τῆς ἐξομολόγησής ἐπιτελεῖται μυστήριο, ὅπου μαζὶ μὲ τὸν ἐξομολόγο καὶ τὸν ἐξομολογούμενο παρευρίσκεται καὶ ὁ Θεός, ἡ διαδικασία αὐτὴ καθαγιάζεται. Στὴν ψυχανάλυση δὲν ἔχω αἰσθανθεῖ ποτὲ αὐτὴ τὴ λύτρωση καὶ τὴν ψυχικὴ κάθαρση... Ἡ πίστη εἶναι δῶρο, δὲν εἶναι συνηθισμένη πράξη, εἶναι καθημερινὸς ἀγώνας... **Ὁ Ἄρης (ὁ σύζυγος) εἶχε ὅλα τὰ δεδομένα νὰ πιστέψει στὸν Θεό. Οἱ ἱστορίες**

πὺ ἀκουγε ἀπὸ τὴ γιαγιά καὶ τὴ νονὰ του ἦταν ὅλες μέσα ἀπὸ τοὺς βίους τῶν ἀγίων...».

3. Γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικοὶ ὡς φορεῖς Ἀγωγῆς

Οἱ σύγχρονοι ἐκπαιδευτικοὶ καὶ οἱ γονεῖς, παγιδευμένοι ἀνάμεσα στὴν αὐταρχικότητα τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν ἐπιτρεπτικότητα, πὺ θεωρεῖται ὡς δημοκρατικὴ στάση, ἀδυνατοῦν νὰ κάνουν χρῆση τῶν κανόνων τῆς δημοκρατικῆς ἀγωγῆς. Ἡ εὐθύνη, βέβαια, βρίσκεται κυρίως στὸ γεγονός, ὅτι καμιά γενιὰ δὲν διδάχθηκε τοὺς κανόνες τῆς δημοκρατίας. Ἐτσι, ἡ μὲν αὐταρχικότητα ὠθεῖ τοὺς ἔφηβους πρὸς τὴν ἄρνηση καὶ τὴν ἀπόρριψη τῶν μεγάλων. Ἡ ἐπιτρεπτικότητα στερεῖ τοὺς ἔφηβους ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσουν τὸ πλαίσιο δικαιωμάτων - ὑποχρεώσεων καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς συνέπειες τῶν πράξεών τους - πράγμα πὺ ὀδηγεῖ στὴν ἀνευθυνότητα¹⁴. Αὐτὴ ἡ εἰκόνα εἶναι ἐμφανῆς κατὰ τὴ λειτουργία τοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς λειτουργίας καὶ τὸ γεγονός πλέον δὲν ἐκπλήσσει. Ὅμως πρόκειται γιὰ παρέκκλιση ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν ἀνθρωπιστικὸ προσανατολισμὸ τῆς ἐκπαίδευσης, ὅπως δίδεται ἀπὸ τὸ ἰσχύον Σύνταγμα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν. Ἀναμένεται βελτίωση καὶ θετικὴ ἀντιμετώπιση ἀπὸ ὅσους ἀποτελοῦν τὴν ἐκπαίδευση.

Ἄν θέλουμε νὰ ψαύσουμε τὶς πληγὲς τῶν μαθητῶν μας καὶ ἂν θέλουμε πραγματικὰ νὰ τὶς ἐπουλώσουμε, ὀφείλουμε νὰ προβληματιζόμαστε σοβαρά. Εἶναι ἐπείγον τὸ θέμα τῆς παραβατικότητας καὶ ἐπιθετικότητας τῶν μαθητῶν καὶ εἶναι ἐπείγον νὰ μάθουμε τὴν αἰτία τῆς σφοδρότητας μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζεται στὰ σύγχρονα scho-

¹⁴ Francis Walton, *Κερδίστε τοὺς ἐφήβους στὸ σπίτι καὶ στὸ Σχολεῖο*, μτφρ. Νάντσου, Ἀθήνα: Θυμάρη, 2004, σελ. 12.

Η έπιτρεπτικότητα στερεΐ τους έφηβους από τή δυνατότητα νά γνωρίσουν τò πλαίσιο δικαιωμάτων - ύποχρεώσεων και νά αντιμετώπισουν τΐς συνέπειες τών πράξεών τους

λεΐτα. Γνωρίζουμε ότι οι αίτιες εΐναι πολλές, αλλά έπισημαΐνεται σέ σχετική έρευνα¹⁵ του Πανεπιστημΐου τΐς Θράκης, ότι οι μαθητΐς μιμούνται σ' αυτό τους γονεΐς τους και τους έκπαιδευτικούς.

Παράλληλα, στην ηλικΐα αυτή τών νεανικών χρόνων και στη συνέχεια, μεγάλο μέρος τΐς μάθησης και πνευματικΐς ανάπτυξης, προέρχεται από την παρατήρηση και τή μΐμηση προτύπων¹⁶. Οΐ μαθητΐς, έπομένως, ώς μέλη τΐς κοινωνΐας, άντλούν παραδείγματα από ποικΐλα πρότυπα που τους περιβάλλουν. Από τὰ πρόσωπα αυτά, κυρίως τους γονεΐς και έκπαιδευτικούς, αναμένεται ή αναγκαΐα ένΐσχυση¹⁷. Σέ μεγαλύτερη ηλικΐα ό άνθρωπος αυτορρυθμΐζει τή συμπεριφορά του, σύμφωνα με τὰ κριτήρια¹⁸ που έχει διαμορφώσει. Άλλα και τὰ κριτήρια διαμορφώνονται από την γε-

νική παιδεία και μάλιστα από την παιδική και έφηβική ηλικΐα. Γι' αυτό ό νέος έχει την ανάγκη ένΐσχυσης για τή ρύθμιση τΐς συμπεριφοράς του. Ή θερμή έπιδοκιμασία π.χ. του δασκάλου, ή παρουσία τών γονιών και συγγενικών προσώπων σε άγωνιστικές προσπάθειες, όταν εΐναι συνεχής, άποτελεΐ **ένΐσχυση**¹⁹ με θετικά άποτελέσματα. Ή ένΐσχυση, φαΐνεται ότι έχει ρόλο σημαντικό για τήν μάθηση και τήν πραγματοποίηση θετικών δράσεων και ένεργειών. Ή άπουσία της άποτελεΐ τήν άνατροπή ή έστω τή στασιμότητα στην άνάπτυξη και τήν καλλιέργεια του μαθητΐ.

Και στο έρώτημα που τέθηκε, *γιατί νά εΐναι συνεπείς στην όρθόδοξη άγωγή*, γονεΐς και έκπαιδευτικοΐ, υπενθυμΐζουμε τήν προτροπή του Χριστου για τήν **σταθερότητα στην πίστη**. Σύμφωνα με τους λόγους Του, «Καθένας που άκούει τους λόγους μου και τους έκτελεΐ, θα τόν παρομοΐσω με άνθρωπο φρόνιμο, ό όποΐος έκτισε τò σπιτί του έπάνω στην πέτρα. Και κατέβηκεν ή βροχή και ήλθαν οΐ ποταμοΐ και έφύσησαν οΐ άνεμοΐ και έπεσαν έπάνω εις τò σπιτί εκείνο, άλλ' αυτό δέν έπεσε, διότι ήταν θεμελιωμένο έπάνω σε πέτρα...» (Ματθ. 7, 24-25).

Και έπειδή οΐ «άνεμοΐ» σήμερα εΐναι ισχυρότατοΐ και ή παγωνΐα τους μπορεί νά έρημώσει τΐς καρδιές, τò κοινό σπιτί μας, ή Έκκλησία, θα μΐς φυλάξει, άρκει ή προτροπή του Κυριου «μείνατε έν τΐ άγάπη τΐ έμΐ...» (ΐω. 15, 9-10), νά εΐναι σταθερή μέσα μας. Θέλουμε και προσευχόμεστε νά εΐμαστε συνεπείς σ' αυτή τήν Άγάπη και τή διδασκαλία Του, καθώς και στη διδαχή τών Άποστόλων και τών Πατέρων τΐς Έκκλησίας μας.

15 Ήρακλΐ Ρεράκη, Ψυχοκοινωνικά προβλήματα, Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Παιδαγωγικου Συνεδριου, Έταιρείας Παιδαγωγικών Έπιστημών Κομοτηνΐς, Κομοτηνή: 1997, σελ. 134-135.

16 Εύαγγελΐας Τσαγκαρλΐ-Διαμάντη, Σύγχρονα μοντέλα διδασκαλΐας θεολογικου μαθήματος - Τò μοντέλο του Bandura, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, 1(2000), σελ. 70-73.

17 Άθανασΐου Βερτσέτη, Διδακτική, τόμος Α', Αθήνα: Αϋτοέκδοση, 1997, σελ. 51.

18 Κριτήριο εΐναι ένας άξονας άναφοράς πάνω στον όποιο γίνεται μιΐ κρίση. Εΐναι μιΐ καθιερωμένη άρχή, ένας καθιερωμένος κανόνας ή μιΐ καθιερωμένη στάση, όταν αυτά χρησιμοποιούνται προκειμένου, με βάση αυτά, νά πραγματοποιηθεί κρίση τΐς άξΐας, έπιλογή προτίμησης, ιεράρχηση κ.λ.π. (Εϋσταθΐου Δημητρακόπουλου, Έκπαιδευτική άξιολόγηση, μέρ. Α' Αθήνα: Γρηγόρη, 1991, σελ. 13).

19 Κατά τόν R.R. Sears ή «ένΐσχυση» εΐναι αναγκαΐα τόσο στη διδακτική Πράξη, όσο και στην ευρύτερη άγωγική διαδικασία. Ή «ένΐσχυση» νοείται ως συνεχής παρώθηση του παιδιου για τήν έπιτυχή έπίτευξη τών πράξεών του. (Πρβλ. Άντωνΐου Δαναοΐ-Άφεντάκη, Μάθηση και Άνάπτυξη, Αθήνα: αϋτοέκδοση, Γ' έκδοση 1996, σελ. 199).

4. 'Επιλεγόμενα

Στην εποχή μας, ή στασιμότητα στην προσπάθεια πνευματικής ανάπτυξης του μαθητή, αποτελεί και την αιτία για πολύ άρνητικές συμπεριφορές²⁰. Η *επιθετικότητα* που παρατηρείται, ακόμη και σε μαθητές μικρότερων ηλικιών, αποτελεί άρνητικό δείκτη της αξιολογικής κλίμακας. Αυτό προβληματίζει γονείς και εκπαιδευτικούς, αφού μπορεί να συνδέεται με αποτυχίες των παιδιών και εφήβων, τόσο στη σχολική ζωή αλλά και την κοινωνική ζωή γενικότερα.

Πώς λοιπόν θα μπορέσει ο σύγχρονος νέος να κάνει ένα δημιουργικό άνοιγμα στο συνάνθρωπό του, ένας μαθητής στο συμμαθητή του και να αισθανθεί μέλος της κοι-

νωνίας και της ανθρώπινης ζωής; Πολλοί κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι και στοχαστές, με βαθύ ενδιαφέρον για τον άνθρωπο, διαπιστώνουν την προοδευτική απανθρωποίηση του σύγχρονου ανθρώπου. Υποβαθμίζεται ή ικανότητα του ηθικού του αισθητηρίου και εξασθενίζει ή δύναμη της πνευματικής του υποστάσεως. Γι' αυτό είναι ανάγκη, να μην αποχωρισθεί ή σκέψη από το συναί-

σθημα²¹. Η διάσταση αυτή έχει συνέπειες σε όλες τις όψεις της ζωής και κυρίως στις διαπροσωπικές σχέσεις - και έν προκειμένων- των μαθητών.

Για την ειρήνευση και την ευτυχία των μαθητών, υπήρξαν από τους έρευνητές προτάσεις. Συνεχίζουν να εργάζονται προς την κατεύθυνση αυτή, τόσο οί εκπαιδευτικοί όσο και οί γονείς και άλλοι κοινωνικοί φορείς. 'Επιστήμονες σχετικών έπιστημών, αναγνωρίζουν ότι οί άνθρωποι που δέν αγωνίζονται για κάποια ιδανικά, υποφέρουν από παντός είδους *ψυχοσθενικές καταστάσεις*.

Άπό τις προτάσεις των ειδικών επιλέγουμε, για εκπαιδευτικούς, γονείς και κυρίως τους μαθητές, εκείνες που νιώθουμε ως τις πληρέστερες. Είναι δύσκολες, όχι όμως άκατόρθωτες.

Έννοούμε:

1. Το άνοιγμα προς τον ίδιο τον έαυτό μας. "Όταν ένας άνθρωπος είναι αποκλειστικά προσανατολισμένος προς την έξωτερική πραγματικότητα, εκείνο που θα τον βοηθήσει να προσεγγίσει τον άλλον, είναι πρώτα ή ανακάλυψη του έαυτού του.

2. Τη συνεχή άμοιβαία αγάπη. Και να θυμηθούμε ότι **όποιαδήποτε σχέση αληθινής αγάπης είναι μιá σχέση άμοιβαίας ψυχοθεραπείας**²².

Αυτά είναι **σκοποί**, είναι **ιδανικά** στα όποια πρέπει να κατατείνουμε, αλλά που δέν επιτυγχάνονται στη στιγμή. Είναι ανάγκη, στο σημείο αυτό, να θυμηθούμε τη λυτρωτική ενέργεια της Χάριτος του Θεού που κατορθώνει *τá αδύνατα παρ' ανθρώποις*. Και είναι ανάγκη, συνεχώς να υπενθυμίζουμε ότι τó φαινόμενο της πίστις στο Θεό είναι έγγενές με τη ζωή του ανθρώπου. Και τó σχολείο, με τó μάθημα των Θρησκευτικών,

20 Colin Alves, *Religion and the Secondary School. A report undertaken on behalf of the Education Department of the British Council of Churches*, London: SCM Press, σελ. 157.

21 Έριχ Φρόμ, *Ψυχανάλυση και Θρησκεία*, Άθήνα: 1974, σελ. 13.

22 Peck Scott, *Ό δρόμος ό λιγότερο ταξιδεμένος*, μτφρ. Στέλιου Ζαχαρόπουλου, Άθήνα: Κέδρος, Α.Ε., 1988, σελ. 171-172..

παρέχει τη δυνατότητα απαντήσεων στις μεταφυσικές αναζητήσεις²³ των μαθητών και τη δυνατότητα διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους, που είναι η κύρια απαίτηση της έφηβείας. Η αποκοπή των μαθητών από τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών, θα σημάνει αποκοπή και από τις ρίζες της ελληνορθόδοξης παράδοσης, λόγω άγνοιας της αξίας της²⁴.

Και επειδή ο Χριστός, κατά τους λόγους Του, είναι **Ἀλήθεια** και **Ζωή** (Ιω. 14,6), βασική επίδιωξη της ὀρθόδοξης αγωγῆς είναι η **συνέπεια** στους λόγους Του, ὅ,τι δηλαδή σχετίζεται με τη Διδασκαλία Του στην καθημερινή μας ζωή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alves Colin, *Religion and the Secondary School. A report undertaken on behalf of the Education Department of the British Council of Churches*, London: SCM Press, σελ. 157.
- Βάντσος Χρήστος, Ἐνορία καί νέοι, ἐν: *Κοινωνία*, 1(1985), σελ. 80.
- Βερτσέτης Ἀθανάσιος, *Διδακτική*, τόμος Α΄, Ἀθήνα: Αὐτοέκδοση, 1997.
- Γαβριηλίας Μοναχῆς, *Ἡ ἀσκητική τῆς ἀγάπης*, Ἀθήνα: Ἐπτάλοφος ΑΒΕΕ, 1997.
- Γρηγοριάδης Κωνσταντῖνος, *Παράδοση καί Ἀγωγή*, Ἀθήνα: Αὐτοέκδοση, 1982.
- Δανασῆς-Ἀφεντάκης Ἀντώνιος, *Μάθηση καί Ἀνάπτυξη*, Ἀθήνα: αὐτοέκδοση, 1996³.
- Δημητρακόπουλος Εὐστάθιος, *Ἐκπαιδευτική ἀξιολόγηση*, μέρ. Α΄ Ἀθήνα: Γρηγόρη, 1991.
- Θεοδώρου Εὐαγγέλου, *Ἀξία*, Θ.Η.Ε., τόμος 2ος, Ἀθήνα: 1963, στίχες 1007-1015.
- Θερμός Βασίλειος, Ὁ λόγος ὡς προσωπεῖο: Περὶ τῆς ἀμυντικῆς λειτουργίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας, *Σύναξη*, 66

23 Κωνσταντῖνου Γρηγοριάδου, *Παράδοση καί Ἀγωγή*, Ἀθήνα: Αὐτοέκδοση, 1982, σελ. 89-91.

24 Εὐαγγελίας Τσαγκαρλῆ-Διαμάντη, *Εἰδικὴ Διδακτικὴ τῶν Θρησκευτικῶν - Διδακτικὴς Μονοθεματικῆς-Διαθεματικῆς-Διεπιστημονικῆς-Project*, Ἀθήνα: Βιβλιπωλεῖο ΓΡΗΓΟΡΗ, 2011, σελ. 28-29.

(1998), σελ. 15.

- Κορναράκης Ἰωάννης, *Ψυχολογία καὶ πνευματικὴ ζωὴ*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, 1980,
- Κρουσταλάκης Γεώργιος, *Διαπαιδαγώγηση*, Ἀθήνα: Αὐτοέκδοση, 2001.
- Μέγας Βασίλειος, Ρ. Γ. 31, 345
- Μέγας Βασίλειος, «Πρὸς Εὐστάθιον τὸν Σεβαστηνὸν», 223η ἐπιστολὴ του, Ε.Π.Ε., Τόμος 2^{ος}, 1972, σελ. 74- 75.
- Ναζιανζηνός-Θεολόγος Γρηγόριος, Ρ. Γ. 35, 1084.
- Παλαμᾶς Κωστής, *Γύρω σέ μιά φωτιά, Λόγος ΣΤ΄* - στίχ. 70.(Ιστοσελίδα).
- Peck Scott, *Ὁ δρόμος ὁ λιγότερο ταξιδεμένος*, μτφρ. Στέλιου Ζαχαρόπουλου, Ἀθήνα: Κέδρος, Α.Ε., 1988.
- Ρεράκης Ἡρακλῆς, *Ψυχοκοινωνικά προβλήματα*, *Πρακτικὰ 2^{ον} Πανελληνίου Παιδαγωγικοῦ Συνεδρίου, Ἐταιρείας Παιδαγωγικῶν Ἐπιστημῶν Κομοτηνῆς*, Κομοτηνῆ: 1997, σελ. 134-135.
- Σκλήρης Σταμάτης, Ἡ ἀλεκτική γλώσσα τοῦ παραδείγματος, *Σύναξη*, 66 (1998), σελ. 56.
- Στανιλοάε Δημήτριος, *Προσευχή καὶ ἐλευθερία*, Ἐκδ. «Ἐν πλῶ» (Ἰστ. www.rempptousia.gr).
- Τσαγκαρλῆ-Διαμάντη Εὐαγγελία, Σύγχρονα μοντέλα διδασκαλίας θεολογικοῦ μαθήματος - Τὸ μοντέλο τοῦ Bandura, *ΚΟΙΝΩΝΙΑ*, 1(2000), σελ. 70-73.
- Τσαγκαρλῆ-Διαμάντη Εὐαγγελία, *Εἰδικὴ Διδακτικὴ τῶν Θρησκευτικῶν - Διδακτικὴς Μονοθεματικῆς-Διαθεματικῆς-Διεπιστημονικῆς-Project*, Ἀθήνα: Βιβλιπωλεῖο ΓΡΗΓΟΡΗ, 2011.
- Φρόμ³Ἔρικ, *Ψυχανάλυση καὶ Θρησκεία*, Ἀθήνα: 1974.
- Χαρώνης Βασίλειος, *Ψυχολογία καὶ ἀγωγή τῶν ἐφήβων*, Ἀθήνα: Αὐτοέκδοση, 1976.
- Walton Francis, *Κερδίστε τοὺς ἐφήβους στὸ σπίτι καὶ στὸ Σχολεῖο*, μτφρ. Νάντσου, Ἀθήνα: Θυμάρη, 2004.

ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ- ΕΘΝΑΠΟΣΤΟΛΟΣ-ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΑΣ

Του κ. Δημητρίου Μπράνη, πρ. Σχολ. Συμβούλου

Ὁ πατέρας τοῦ πατρο-Κοσμά ἦταν Ἡπειρώτης. Ὁ ἴδιος ὁ πατρο-Κοσμάς γεννήθηκε στό 1714 στό Μεγάλο Δένδρο, χωριό τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδας τοῦ Νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας. Τό βαπτιστικό του ὄνομα ἦταν Κωνσταντίνος. Τά πρώτα γράμματα τά ἔμαθε στά ὑποτυπώδη σχολεῖα τῆς περιοχῆς, καί ἀργότερα φοίτησε στή Σχολή τοῦ Γένους στήν Ἄνω Χώρα Ναυπακτίας. Στή συνέχεια, ἀφοῦ ἐργάζεται ὡς βοηθός δάσκαλος καί ἀγρότης γιά τά πρὸς τό ζῆν, διψώντας

Ὁ λόγος του καί ἡ δράση του εἶχαν στόν λαό μεγάλη ἀπήχηση. Τόνιζε ὅτι «τό Σχολεῖο εἶναι τό θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας»

γιά μάθηση, παρότι ἔχει φτάσει στό 35^ο ἔτος τῆς ἡλικίας του, μόλις πληροφορεῖται γιά τήν ἴδρυση τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς, μέ μιά μικρή παρέα νέων πού διψοῦσαν καί αὐτοί γιά μάθηση, πηγαίνουν πεζῆ στό Ἅγιον Ὄρος καί φοιτοῦν σ' αὐτήν. Στήν Ἀθωνιάδα, τήν ἐποχὴ ἐκείνη, διδάσκει ὁ φημισμένος λόγιος καί δάσκαλος τοῦ Γένους, Εὐγένιος Βούλγαρης μέ καταγωγή

ἀπό τήν Κέρκυρα. Μέ εὐλαβική προσοχή καί προσήλωση, ἀκούει τά μαθήματα τῆς φιλοσοφίας, θύραθεν καί δυτικῆς πού ὁ σοφός Εὐγένιος διδάσκει. Τά μαθήματα αὐτά καί ὁ τρόπος τοῦ Βουλγάρεως τόν συναρπάζουν καί τόν καθηλώνουν.

Μένει γιά κάποια χρόνια, περίπου δέκα, ἀπό τό 1750 ἕως τό 1760 στό ἀγιώνυμο ὄρος. Λίγο μετά τά σαράντα ἔτη του, τό 1758, μεταβαίνει στήν Κωνσταντινούπολη καί παίρνει τήν εὐλογία καί τήν ἄδεια ἀπό τόν Πατριάρχη νά γίνει κήρυκας καί διδάσκαλος τοῦ σκλαβωμένου Γένους. Νά περιοδεύσει στά ἑλληνικά χωριά, στή στεριά καί στά νησιά καί νά γίνει φωτιστής τοῦ λαοῦ. Τοῦ σκλαβωμένου λαοῦ. Νά διαφωτίσει τό Ἔθνος πού τό καλύπτει καί τό σκεπάζει ὁ πυκνός πέπλος τῆς σκλαβιάς, τῆς δουλείας, τῆς βαρβαρότητας.

Μέ τό ἔργο του ἀποδεικνύεται ζηλωτής, ὁ πιό θερμός ἀγωνιστής καί μαχητής τῆς πίστεως, τῆς ὀρθόδοξης πίστεως καί τῆς πατρίδας. Τόν πυρπολεῖ ἕνας διπλός ζῆλος. Ζῆλος θρησκευτικός καί ζῆλος ἐθνικός-πατριωτικός. Εἴκοσι χρόνια καί πλέον, ἀγωνίζεται τόν καλόν ἀγώνα. Τόν ἀγώνα «ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος». Τό κήρυγμά του φλογερό. Διδάσκει τήν πίστη στό Θεό καί ταυτόχρονα τήν ἀγάπη στήν πατρίδα μας, στήν Ἑλλάδα. Τό κεντρικό του μήνυμα εἶναι Ἐκκλησία καί Σχολεῖο. Σχολεῖο καί Ἐκκλησία. Θεωρεῖ αὐτά ὡς ἀρραγῆ θεμέλια πίστεως καί ἔθνους. Πυλώνες καί στυλοβά-

τες του διαχρονικού ελληνισμού. Σχολείο και Έκκλησία. Γι' αυτό με έμφαση τόνιζε: «Τό σχολείο είναι τό θεμέλιο τής Έκκλησίας». Τό σχολείο γιά τόν πατρο-Κοσμά είναι ό μορφωτής και αναμορφωτής του λαού. Γιατί καλλιεργεί τήν ψυχή του και αναπτύσσει τό πνεύμα του.

.....

Ό Κοσμάς ό Αιτωλός ήταν Διδάσκαλος του Γένους. Προσωπικότητα με ήθος, πνευματικότητα και έθνική συνείδηση. Μιά χαρισματική, υπέρλαμπρη προσωπικότητα. Οί μαρτυρίες λένε πώς ήταν όξυδερκής και δεινός ρήτορας. Απαράμιλλος έρμηνευτής του ευαγγελίου και με ακατάπαυστη δραστηριότητα.

Μιλούσε στην ψυχή και στην καρδιά των άκροατών του. Η γλώσσα του άπλή, λαϊκή, κατανοητή. Δέν άκολουθούσε τήν πρακτική κάποιων λογίων που ήταν προσκολλημένοι στην άναβίωση τής άρχαίας γλώσσας. Έμεινε έξω από τήν γλωσσική διαμάχη. Ό σκοπός του ήταν άφυπνιστικός γιά τήν έλευθερία. Τά άλλα θά έρχονταν μετά. Δέν ήθελε νά μιλάει σε «ώτα μη άκουόντων» όπως κάποιιοι άλλοι. Μιλούσε σε γλώσσα που καταλάβαιναν όλοι.

Άλλά ό πατροΚοσμάς δέν ήταν μόνο ιεροκήρυκας. Ήταν και ψυχολόγος και πρωτοποριακός κοινωνιολόγος. Ήταν ρεαλιστής και όραματιστής. Ό λόγος του και τό κήρυγμά του είχαν τήν άπλότητα και τή σαφήνεια του ευαγγελικού λόγου. Τό μήνυμά του ήταν άπλό και κατανοητό από όλους. Ότι δηλαδή, τό ελληνικό έθνος, είναι έθνος με πανένδοξο παρελθόν και με λαμπρή παράδοση.

Ό λόγος του και ή δράση του είχαν στον λαό μεγάλη άπήχηση. Τόνιζε ότι «τό Σχολείο είναι τό θεμέλιο τής Έκκλησίας». Και συνέχιζε «Χτίστε πρώτα σχολεία και έπειτα χτίστε έκκλησίες». Δέν τό έκανε υποβαθμίζοντας τήν πίστη, αλλά ή πίστη

των άγραμμάτων, θά τους όδηγούσε σταδιακά στό νά ξεχάσουν τήν πίστη τους, ή όποία θά εξέπιπτε σε δεισιδαιμονία.

Υπήρξε ιδανικός ιεραπόστολος, άεικίνητος, άκούραστος και με μακροπρόθεσμοις στόχους. Και από που δέν πέρασε! Άρχισε από τήν Βασιλίδα των Πόλεων, τήν πόλη του Κωνσταντίνου και περιήλθε πόλεις και χωριά τής Μακεδονίας, τής Ηπείρου, τής Θεσσαλίας, τής Στερεάς Ελλάδας, των νησιών του Ιονίου και Αιγαίου Πελάγους.

Δύο και πλέον δεκαετίες, χωρίς μόνιμη έστία, χωρίς μόνιμο κατάλυμα, κήρυττε τήν πίστη στον Θεό και τήν άγάπη στην πατρίδα και τήν έλευθερία. Και τήν πάνω από όλα τά του κόσμου, τήν άγάπη και τήν σημασία τής Παιδείας. Γι' αυτό όπου δέν έβρισκε, κινητοποιούσε τόν κόσμο στό νά φτιάξει σχολείο. Συνετέλεσε στό νά ιδρυθούν πάνω από 200 Δημοτικά -όπως θά τά λέγαμε σήμερα-Σχολεία και πάνω από

10 Έλληνικά-δnl. σημερινά Γυμνάσια-.

Βέβαια, πρέπει νά λάβουμε υπόψη μας, ὅτι τήν ἐποχή ἐκείνη, πολλοί τῶν Ἑλλήνων ἀγνοοῦσαν τήν Ἑλληνική γλῶσσα. Μιλοῦσαν τήν τουρκική, ἄλλοι «ἀρβανίτικα» καί ἄλλοι «βλάχικα». Ὁ πατροΚοσμᾶς ἦταν ἀπόλυτος: Νά μάθετε ὅλοι ἑλληνικά. Νά μιλάτε τή γλῶσσα τῶν προγόνων σας. Σ' αὐτήν τήν γλῶσσα γράφτηκαν καί τά Εὐαγγέλια.

Σέ ὅλα τά δεινά πού μάστιζαν τήν κοινωνία, ὁ πατροΚοσμᾶς ἔπαιρνε θέση. Πολέμησε τήν πολυτέλεια κάποιων ἀρχόντων καθώς καί τήν ἐργασία τῆς Κυριακῆς. Ἦθελε ἡ Κυριακή νά εἶναι καθολική ἀργία, καί νά ἀφιερώνεται στήν λατρεία τοῦ Θεοῦ. Ὑπῆρξε δηλαδή πρόδρομος κινήματων πού ἐμφανίστηκαν ἀργότερα.

.....

Ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο, ὁ λόγος καί ἡ δράση τοῦ πατροΚοσμᾶ ἐνόησαν καί ἐξόργισαν τοὺς Τούρκους ἀλλά καί τοὺς Ἑβραίους πού ζοῦσαν στήν περιοχὴ καί ἔφεραν βαρέως τήν ἐφαρμογὴ τῆς ἀργίας τῆς Κυριακῆς. Δεδομένου ὅτι αὐτοὶ δέν ἐργάζονταν τό Σάββατο, ἀπέβλεπαν στήν ἐμπορικὴ δραστηριότητα τῆς Κυριακῆς. Ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ οικονομικὴ τους ζημία καί ἔτσι μέ δόλιο τρόπο, οικονομικῆς συναλλαγῆς καί συκοφαντίας πῶς εἶναι πράκτορας τῶν Ρώσων, ἔπεισαν τόν Κούρτ πασᾶ τοῦ Βερατίου νά τόν συλλάβει καί νά θανατώσει δι' ἀπαγχονισμοῦ στό χωριό Κολικόντασι. Τό ἡμερολόγιο ἔγραφε 24 Αὐγούστου 1779. Γιά νά μή βρεθεῖ ποτέ, ἔριξαν τό νεκρὸ σῶμα, δεμένο μαζί μέ βαριές πέτρες στόν Ἄψο ποταμό. Λίγες μέρες ἀργότερα, ὁ ἱερέας τοῦ χωριοῦ, βρῆκε τό σῶμα τοῦ ἁγίου νά ἐπιπλέει, τό ἀνέσυρε καί τό ἔθαψε μέ τίς τιμές καί τό τυπικὸ τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἡ φήμη τοῦ διατηρήθηκε ζωντανή γιά δύο αἰῶνες, οἱ διδασκῆς τοῦ διαδίδο-

νταν ἀπό στόμα σέ στόμα, καθώς καί στό ἐκκλησιαστικὸ πλήρωμα, παρά δέ τό ὅτι τὰ περισσότερα χωριά βρίσκονταν ὑπὸ τουρ-

Ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὴν γλωσσικὴ διαμάχη. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἦταν ἀφυπνιστικὸς γιά τὴν ἐλευθερία.

κικὴ κατοχὴ καί ἐξουσία, ἐθεωρεῖτο ἅγιος. Αὐτὴ ἡ γενικὴ πεποίθηση, μέ ἀπόφαση τοῦ μόνου ἀρμοδίου σώματος πού εἶναι ἡ ὑπὸ τόν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχην Σύνοδος, ἐπισφραγίστηκε στίς 20 Ἀπριλίου 1961 μέ τήν κατάταξή του στό ὀρθόδοξο ἐορτολόγιο. Ἡ μνήμη του ὀρίστηκε νά τιμᾶται στίς 24 Αὐγούστου.

Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς, ἀπόστολος τῆς ἐλευθερίας, τοῦ ἑλληνισμοῦ καί τῆς ὀρθόδοξης πίστεως, ἐθναπόστολος καί ἐθνομάρτυρας ἀλλά καί ἱερομάρτυρας, ἀναλώθηκε γιά τήν κήρυξη τῶν μεγάλων ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Ἀναλώθηκε γιά νά ζήσει ὁ κόσμος ἐλεύθερος ἀπὸ ἐξωτερικά ἀλλά καί ἐσωτερικά τῆς ἀμαθείας δεινά.

Στό πρόσωπό του, ὁ καλὸς πατριώτης βλέπει τόν ἀγωνιστὴ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ καλὸς χριστιανὸς βλέπει τόν κήρυκα τοῦ ἀληθινοῦ λόγου τοῦ εὐαγγελίου, τό κάλεσμα σέ μετάνοια, στήν συνέπεια τοῦ χριστιανικοῦ βίου.

Τέλος, ὁ δάσκαλος, βλέπει τό πρότυπο τοῦ αὐθεντικοῦ δασκάλου. Αὐτοῦ πού ἀγωνίζεται γιά τήν γλῶσσα, πού δέν κάμπτεται στίς δυσκολίες, πού συμπάσχει μέ τοὺς κάθε ἡλικίας μαθητῆς του καί κυρίως αὐτόν πού ἔχει ὄραμα. Αὐτὸ δηλαδή πού μᾶς ἔχει λείψει. Γι' αὐτό, ὁ πατροΚοσμᾶς, ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ἀπὸ τήν Αἰτωλία, εἶναι τό διαχρονικὸ καί ζωντανὸ παράδειγμα γιά κάθε διδάσκοντα, σέ κάθε βαθμίδα τῆς ἐκπαίδευσης.

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΑΚΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ (SPD)

του κ. Γεωργίου Θ. Μηλίτση, διδασκάλου - Ειδικού Παιδαγωγού

“Όλοι μας, διά μέσου των αισθήσεών μας δεχόμαστε διάφορες πληροφορίες από τό περιβάλλον μας καί μέ βάση αυτές καταλαβαίνουμε τό τί συμβαί-

νει γύρω μας. Όταν όμως αυτά αποτυγχάνουν ή έχουν αλλάξει τά δεδομένα, ή πρόσβαση στό περιβάλλον διαταράσσεται καί δέν έχουμε σωστή αντίληψη των όσων συμβαίνουν γύρω μας. Τό άτομο πού παρουσιάζει αυτά τά συμπτώματα, λέμε ότι έχει τό σύνδρομο «**Διαταραχή Αισθητηριακής Έπεξεργασίας**».

Τό σύνδρομο αυτό μπορεί νά συναντήσουν κατά τήν ανατροφή κάποιου παιδιού τους οί γονείς καί οί εκπαιδευτικοί στήν αίθουσα διδασκαλίας. Στή βιβλιογραφία τό σύνδρομο τό συναντάμε ως δυσλειτουργία αισθητηριακής ολοκλήρωσης ή SPD

Τί ονομάζουμε «Διαταραχή Αισθητη-

ριακής Έπεξεργασίας»;

Μέ τόν όρο «Διαταραχή Αισθητηριακής Έπεξεργασίας» έννοούμε τήν άδυναμία του άτόμου νά έπεξεργασθεϊ τίς πληροφορίες πού δέχεται διά μέσου των αισθήσεων του. Τό άτομο μέ τό σύνδρομο πού ξεετάζουμε έχει δυσκολίες στό νά έπεξεργασθεϊ, νά αναλύσει, νά αντιδράσει καί νά άπαντήσει στις πληροφορίες καί τά έρεθίσματα πού στέλνουν στον έγκέφαλό του, λόγω ύπερ-αισθησίας, μία ή περισσότερες αισθήσεις, όπως ή άφή, ή άκοή, ή όραση, ...

Πώς εκδηλώνεται

“Όπως έλέχθη τό άτομο μέ Διαταραχή Αισθητηριακής Έπεξεργασίας άν καί οί αισθήσεις του δέχονται έρεθίσματα από τό περιβάλλον ό έγκέφαλος δέν έχει τή δυνατότητα νά τά έπεξεργασθεϊ, νά τά έρμηνεύσει καί νά δώσει τίς πρέπουσες άπαντήσεις, αντιδράσεις.

“Ας αφήσουμε μία μπτέρα νά μās περιγράψει τήν κόρη της πού έχει τό σύνδρομο. «Τό πρόβλημα είναι ότι ή κόρη μου δυσκολεύεται νά έρμηνεύσει τά μηνύματα πού λαμβάνει. Ό έγκέφαλός της παρερμηνεύει κάποια συναισθήματα καί τή θερμοκρασία, όπως αυτό του πόνου ή μπορεί νά μή αισθάνεται τόν πόνο. Όταν ήταν δύο έτών τήν πονούσαν τά ρούχα της, δέν μπορούσαμε νά τήν άγγίξουμε! Άκόμα καί τό βούρτσισμα των μαλλιών τήν έφερναν σέ σημείο δακρύων. Δέ μπορούσε νά υποφέρει καί τό αίσθημα της θερμοκρασίας ή τό

νερό τήν ώρα τοῦ μπάνιου!»

Τά συμπτώματα ποικίλλουν σέ μεγάλο βαθμό μεταξύ τῶν παιδιῶν. Τά πιό συνήθη, σύμφωνα μέ τό "Ίδρυμα τῆς Διαταραχῆς αἰσθητηριακῆς ἐπεξεργασίας τῶν ΗΠΑ, εἶναι τά ἀκόλουθα. " Ἀς τά δοῦμε.

1. Βρέφη καί νήπια: " Ἐχουν προβλήματα μέ τό φαγητό. ' Ἀρνοῦνται νά πᾶνε σέ ὅποιονδήποτε, παρά μόνο σέ ἐκεῖνον πού βλέπουν συνέχεια (συνήθως τή μητέρα).

" Ἐχουν προβλήματα ὕπνου ἢ ὑπνληίας. Εἶναι ἐξαιρετικά εὐερέθιστα, ὅταν εἶναι ντυμένα.

Αἰσθάνονται ἄβολα μέ τά ρούχα. Σπάνια παίζουν μέ τά παιχνίδια, εἰδικά ἐκεῖνα πού ἀπαιτοῦν δεξιότητες. " Ἐχουν δυσκολία νά μετατοπίσουν τό κέντρο βάρους ἀπό ἓνα ἀντικείμενο στό ἄλλο. Δέν αἰσθάνονται πόνο. ' Ἀντιστέκονται στίς ἀγκαλιές. Δέ μποροῦν νά ἀντισταθοῦν στό πιπίλισμα μιᾶς πιπίλας ἢ κοιτάζουν ἐπίμονα τά παιχνίδια. " Ἐχουν κακή ἰσορροπία καί πέφτουν πάνω σέ πράγματα. Μιλᾶνε λίγο ἢ καθόλου. Εὐκόλα ξαφνιάζονται. Εἶναι ἐξαιρετικά ζωηρά, κινοῦν συνεχῶς τό σῶμα τους ἢ τρέχουν ἀσταμάτητα. Καθυστεροῦν νά μπουσουλίσουν καί νά κάνουν τά πρῶτα τους βήματα.

2. Παιδιά προσχολικῆς ἡλικίας: " Ἐχουν δυσκολία στήν ἐκπαίδευση τῆς τουαλέτας.

' Ὑπερβολική εὐαισθησία στό ἐρέθισμα ἢ ἀντιδροῦν ὑπερβολικά στήν ὑφή, τό θόρυβο καί τίς μυρωδιές. Δέν ἀναγνωρίζουν τό ἄγγιγμα ἐκτός κι ἄν γίνεται μέ ἐξαιρετική δύναμη.

" Ἐχουν μαθησιακές δυσκολίες. Εἶναι ἀδέξια. Βρίσκονται σέ συνεχῆ κίνηση. Παίρνουν τό κῶρο τῶν ἄλλων καί θέλουν νά ἀκουμπήσουν τά πάντα γύρω τους. Δυσκολεύονται νά κάνουν φίλους (ὑπερβολική ἐπιθετικότητα ἢ παθητικότητα.) " Ἐχουν ξαφνικές ἀλλαγές στή διάθεση καί παρουσιάζουν ξεσπάσματα πού εἶναι ἀπροσδόκητα. Φαίνονται ἀδύναμα.

Εἶναι δύσκολο νά καταλάβει κανείς τήν ὁμιλία τους. Δέ φαίνεται νά κατανοοῦν τίς προφορικές ὁδηγίες.

3. Παιδιά σχολικῆς ἡλικίας: " Ἐχουν ὑπερβολική εὐαισθησία στό ἐρέθισμα ἢ ἀντιδροῦν ὑπερβολικά στήν ὑφή, τό θόρυβο καί τίς μυρωδιές. ' Αποσπᾶται εὐκόλα ἢ προσοχή τους στήν τάξη καί εἶναι πολύ νευρικά. ' Ἐνθουσιάζονται εὐκόλα στήν παιδική χαρά, στό διάλειμμα καί στήν τάξη.

' Ἀργοῦν νά προετοιμάσουν τά μαθήματά τους γιά τό σχολεῖο. ' Αποφεύγουν τίς ὑποχρεώσεις τους, ὅπως π.χ τό διάβασμα. Εἶναι ἀδέξια, σκοντάφτουν συχνά κ.ἄ.

Δυσκολεύονται νά μάθουν νέες δραστηριότητες. Βρίσκονται σέ συνεχῆ κίνηση.

Προτιμοῦν τίς καθιστικές δραστηριότητες. Δυσκολεύονται νά κάνουν νέους φίλους.

«Κολλᾶνε» στίς δραστηριότητες τους, προτιμοῦν νά κάνουν τά ἴδια καί τά ἴδια.

Δυσκολεύονται στήν ἀνάγνωση, στήν ὁμιλία καί δέν ἔχουν εὐχέρεια λόγου καί εἶναι κάπως διστακτικά.

" Ἀποτελέσματα

' Ὁ ἐπιστήμονας πού ἐρεῦνησε τό σύνδρομο αὐτό εἶναι ὁ Α. Jean Ayres, PhD, ἐκπαιδευτικός, ψυχολόγος καί νευροεπιστήμονας καί τό παρομοίωσε ὡς νευρολογικό «μποτιλιάρισμα» πού ἐμποδίζει ὀρισμένα μέρη τοῦ ἐγκεφάλου νά ἐρμηνεύσουν σωστά τίς πληροφορίες πού παίρνουν ἀπό τίς αἰσθήσεις.

' Ἡ ἰδιομορφία αὐτή διαταράσσει τή λειτουργικότητα τοῦ ἀτόμου μέ ἀποτέλεσμα νά ἔχει ἀποδιοργανωμένη συμπεριφορά, νά συναντᾶ δυσκολίες καί ἀδεξιότητα στήν ἐκτέλεση τῶν καθημερινῶν του ἐργασιῶν. Νά ἔχει προβλήματα συμπεριφορᾶς, αἴσθημα ἀποτυχίας, μεγάλο ἄγχος, κατάθλιψη, σχολική ἀποτυχία καί

πολλά άλλα προβλήματα που επηρεάζουν την καθημερινή του ζωή αν δεν τύχουν αποτελεσματικής θεραπείας.

Συχνότητα της διαταραχής

Αρκετοί επιστήμονες ασχολήθηκαν και αφιέρωσαν χρόνο για να ερευνήσουν το σύνδρομο. Έτσι οι μελέτες έδειξαν ότι τουλάχιστον 1 στα 20 παιδιά, μελέτη των Ahn, Miller, Milberger, McIntosh, 2004, επηρεάζεται από το σύνδρομο.

Μιά άλλη ερευνητική μελέτη από την Alice Carter και συναδέλφους της που είναι μέλη της επιστημονικής ομάδας Διαταραχή Αισθητηριακής Έπεξεργασίας (Ben-Sasson, Carter, Briggs-Gowan, 2009) δείχνει ότι 1 στα 6 παιδιά έχει τα συμπτώματα του συνδρόμου τα όποια επηρεάζουν αρκετά την καθημερινή τους ζωή. Η έρευνα έδειξε επίσης ότι, συνήθως, κάθε 6ο παιδί έχει συμπτώματα του συνδρόμου με αποτέλεσμα να διαταράσσεται η κανονική ζωή της οικογένειας.

Αιτίες - Αυτισμός και SPD

Πολλοί επιστήμονες μέχρι τώρα κατέτασαν το SPD στον αυτισμό διότι έχουμε πολλά ίδια συμπτώματα, οι τελευταίες όμως έρευνες έδειξαν ότι αυτό δεν είναι σωστό. Βέβαια και στα δύο σύνδρομα παρατηρούμε κοινά συμπτώματα, αλλά όμως είναι δύο διαφορετικά σύνδρομα και δεν πρέπει να τα συγχέουμε. Έρευνες που έκαναν επιστήμονες στην Καλιφόρνια και στο Σάν Φρανσίσκο έδειξαν ότι τα παιδιά με SPD έχουν ποιοτικές διαφορές στη δομή του εγκεφάλου τους. Η ανακάλυψη αυτή έδειξε ότι το SPD είναι ξεχωριστό σύνδρομο.

Οι ερευνητές διεπίστωσαν ότι τα περισσότερα παιδιά, το 80-90% με το σύνδρομο

του αυτισμού έχουν και συμπτώματα του συνδρόμου SPD. Αυτό δεν επιτρέπει να γίνει από τους ειδικούς σωστή διάγνωση, γιατί σε περιπτώσεις όπου το SPD εκφράζεται πολύ έντονα, το παιδί μπορεί να διαγνωστεί λανθασμένα με «αυτισμό». Στην περίπτωση αυτή η παρέμβαση μας για τη θεραπεία του αυτισμού ανατρέπει τη θεραπεία του συνδρόμου SPD.

Υπάρχει θεραπεία;

Οι γονείς όταν καταλάβουν ότι το παιδί τους έχει το σύνδρομο, θα πρέπει να απευθυνθούν στους ειδικούς που θα το βοηθήσουν να οργανώσει το κεντρικό νευρικό του σύστημα για να μπορέσει να ελέγχει τις πληροφορίες που δέχεται διά μέσου των αισθήσεών του. Οι ειδικοί προτείνουν την έργοθεραπεία ως κύρια μορφή θεραπείας του συνδρόμου. Η έργοθεραπεία που πρέπει να αρχίζει από την ηλικία των τεσσέραμισι ετών βοηθεί πολύ στη θεραπεία του. Γι' αυτό όλα τα Ειδικά σχολεία και τα λοιπά ιδρύματα τα όποια φιλοξενούν άτομα με το σύνδρομο, θα πρέπει να έχουν έργοθεραπευτή.

Καθήκοντα των γονέων

Το παιδί με SPD έχει μεγάλη ανάγκη από τη βοήθεια των γονέων του και των λοιπών μελών της οικογένειάς του. Τα τελευταία χρόνια οι ειδικοί συνιστούν στους γονείς τη θεραπεία με αισθητηριακή ολοκλήρωση, όπως λέγεται.

Ας δούμε τί προτείνει ένας ειδικός στους γονείς.

Η θεραπεία με τη χρήση αισθητηριακής ολοκλήρωσης θα ένθουσιάσει κάθε παιδί!

Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε άστειες ιδέες για να παίξετε με το παιδί σας, χρη-

σιμοποιώντας αισθητικές τεχνικές ή να αγοράσετε παιχνίδια και άλλα αντικείμενα που το ενδιαφέρουν!

Υπάρχουν χιλιάδες ιδέες που θα σας βοηθήσουν να εφαρμόσετε την αισθητηριακή μέθοδο.

Παρακάτω παραθέτουμε μία λίστα δραστηριοτήτων άφης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο σπίτι. Ο κατάλογος αυτός μπορεί να χρησιμεύσει ως σημείο εκκίνησης για την έργοθεραπεία. Όλα όσα προτείνουμε μπορούν να αγοραστούν από ένα κατάστημα παιχνιδιών ή online. Ακόμα μπορείτε να χρησιμοποιήσετε αντικείμενα από το νοικοκυριό σας.

1. Σταθμισμένο γιλέκο. Αυτό προκαλεί μεγάλη πίεση. Τό βάρος του γιλέκου βοηθεί το παιδί να ηρεμήσει, με αποτέλεσμα να έχουμε καλύτερη ένσωμάτωση των έρεθισμάτων που δέχεται με τις αισθήσεις του. Τό γιλέκο βοηθεί τό παιδί να βελτιώσει την ικανότητά του να συγκεντρωθεί. Αν δέν μπορούμε να προμηθευθούμε γιλέκο, έχουμε τά ίδια αποτελέσματα αν χρησιμοποιήσουμε ένα μικρό σακίδιο που περιέχει βιβλία ή να τό φορέσουμε σφικτό μαγιό.

2. Βαριές κουβέρτες. Όταν τό παιδί κοιμάται, τό σκεπάζουμε μέ βαριά κουβέρτα ή πάπλωμα, διότι έτσι του έξασφαλίζουμε σταθερή και μεγάλη πίεση, ή όποία έχει κατευναστική επίδραση.

3. Κούνια. Στο έμπόριο υπάρχουν ειδικές κούνιες που μπορείς να τίς κρεμάσεις από τήν όροφή. Αυτό όμως δέν είναι πάντα κατορθωτό διότι έχει ύψηλό κόστος. Σάν έναλλακτική λύση μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε μία κουβέρτα, να τό βάζουμε μέσα σ' αυτήν και να τό κουνάμε, άλλοτε άκανόνιστα, για να βοηθήσουμε τήν ανάπτυξή του, και άλλοτε ρυθμικά για να ηρεμεί.

4. Μπάλα. Η μπάλα, όταν παίζει τό παιδί μ' αυτήν, βοηθά πολύ τίς αισθήσεις να αναπτυχθούν. Για παράδειγμα, συμπιέζοντας τή μπάλα, τό παιδί βάζει μεγάλη

δύναμη μέ αποτέλεσμα να αισθάνεται τήν αντίσταση που προβάλλει αυτή.

5. Τραμπολίνο. Τό τραμπολίνο είναι ένα ευχάριστο παιγνίδι που βοηθά τό παιδί να αναπτύξει τίς αισθήσεις του. Δυστυχώς τό παιγνίδι αυτό είναι μεγάλο και πολύ ακριβό, μπορούμε όμως να χρησιμοποιήσουμε τό κρεβάτι ή τόν καναπέ του σπιτιού μας.

6. Τό τουνελ. Είναι ένα παιγνίδι που τό βρίσκουμε σε πολλές παιδικές χαρές και που μπορούμε να τό βρούμε στο έμπόριο. Τό τουνελ βοηθά τό παιδί να κινείται στο χώρο και τό έξαναγκάζει να κάνει προσπάθεια κατά τή διάρκεια του παιγνιδιού. Επειδή τό παιδί σέρνεται στο πάτωμα κάνοντας ποικίλες κινήσεις, οί ειδικοί θεωρούν ότι είναι μία διασκεδαστική αισθητηριακή δραστηριότητα που φέρνει καλά αποτελέσματα για τή θεραπεία του συνδρόμου.

Αν τά οικονομικά δέν μās επιτρέπουν να αγοράσουμε τό παιγνίδι μπορούμε να φτιάξουμε τουνελ μέ μαξιλάρια ή κουβέρτες και να ύποδείξουμε στο παιδί να συρθεί.

7. Τό ποδήλατο. Τό σταθερό ποδήλατο βοηθεί τό παιδί να αναπτύξει τίς αισθήσεις του, να γυμναστεί και να διασκεδάσει.

8. Σουηδική τοίχων. Σε όλα τά παιδιά άρέσει να ανεβαίνουν σε σκάλες ή σε δέντρα. Αυτό μπορεί να γίνει τίς έποχές που ό καιρός είναι κατάλληλος. Τόν χειμώνα όμως μπορούμε στους τοίχους ενός δωματίου να φτιάξουμε ξύλινες κατασκευές στίς όποιες θά μπορεί τό παιδί να αναρριχάται και να γυμνάζεται.

9. Παιχνίδια άφης. Τά παιχνίδια πάντα προκαλούν τό ενδιαφέρον και συγκινούν τά παιδιά. Αυτό μπορούν να τό έκμεταλλευτούν οί γονείς που τό παιδί τους έχει SPD.

Μερικά παιχνίδια τά βρίσκουμε μέσα στο σπίτι, όπως σαπούνη άφρου, μολύβια διαφόρων χρωμάτων, όσπρια, άμμο, ρύζι, ζυμαρικά κλπ.

Ξεκινήστε με σκληρά παιχνίδια όπως άμμο ή ρύζι και στη συνέχεια πάτε σε υγρά ή κολλώδη παιχνίδια. ΄Αφήστε το παιδί να παίζει με το δικό του ρυθμό. Μπορείτε να το παρακολουθείτε τις πρώτες ημέρες. ΄Όταν το παιδί αρχίσει να συμμετέχει στο παιχνίδι, τότε το παιχνίδι θα αρχίσει να ενεργεί σαν καταπραυντικό και να το βοηθά να επικεντρωθεί καλύτερα.

΄Ασφαλώς υπάρχουν και άλλα μέσα που θα βοηθήσουν τους γονείς στην προσπάθεια να θεραπεύσουν το παιδί τους. Τις καλύτερες ιδέες θα τις δώσουν οι ειδικοί, κάνοντας ένα εξειδικευμένο πρόγραμμα για το παιδί τους. Οί ειδικοί θα τους υποδείξουν ακόμα, πώς πρέπει να συμπεριφερθούν στο παιδί τους και πώς θα το βοηθήσουν να ξεπεράσει το σύνδρομο.

΄Υπομονή, επιμονή και προσευχή. ΄Αν όλοι οι γονείς που ανατρέφουν παιδιά χρειάζεται να είναι όπλισμένοι με υπομονή και επιμονή, αυτό ισχύει περισσότερο για τους γονείς που ανατρέφουν παιδί με το σύνδρομο SPD.

Πολλές φορές οι γονείς κουράζονται, χάνουν τό θάρρος τους και σηκώνουν «ψηλά τά χέρια». Αυτό δέν είναι σωστό.

Γεννάται τό έρώτημα. Ποϋ πρέπει να καταφύγουν για να βρουν βοήθεια; Ποϋ άλλου; στον Πατέρα όλων μας, τό Θεό. Αυτός είναι που δίνει δύναμη, κουράγιο, υπομονή και επιμονή για να ξεπεράσουμε τά προβλήματα που μās ταλανίζουν. Σ΄ Αυτόν αν καταφεύγουν διά τῆς προσευχῆς δέ θά λυγίσουν και δέ θά ἀποκάμουν ποτέ. ΄Ας δοκιμάσουν. Δέ θά διαψευστοϋν ποτέ.

΄Ενδεικτική βιβλιογραφία

1. Ay. Ben-Sasson, Alice S Carter, Marg. J. Briggs-Gowan, έν: *Journal of abnormal child psychology*, 2009/7
2. Ro. R. Ahn, L.J. Miller, Sh. Milberger, D.N.McIntosh, Prevalence of Parents' Perceptions of Sensory Processing Disorders Among Kindergarten Children , *American Journal of Occupational Therapy*, v.58,3
3. ΄Αθανασιάδου Βιολέττα, Διαταραχή αισθητηριακής επεξεργασίας: Τί είναι και ποιά είναι τά συμπτώματα; www.baby.gr
4. Γκόλτσιου Κων/να, Διαταραχή αισθητηριακής ολοκλήρωσης, www.gkoltsiou.gr

΄Αγαπητοί αναγνώστες,

Παρακαλοϋμε θερμώς για τήν καταβολή τῆς συνδρομῆς σας ή όποία για τό έσωτερικό είναι 15€, για τήν Κύπρο 20€ και για τίς υπόλοιπες χώρες τοϋ έξωτερικοϋ 30€ ή 35\$.

΄Η καταβολή μπορεί να γίνει στά κατά τόπους βιβλιοπωλεία τῆς «ΖΩΗΣ» ή τά συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεία, στους αντιπροσώπους, ή μέσω e-banking. Παρακαλοϋμε ειδικά για τήν μέσω τραπεζῆς πληρωμή, να αποστέλλεται όποσδήποτε μήνυμα στό e-mail τοϋ περιοδικοϋμας: ellinochr.agogi@gmail.com, (αν είναι εϋκολο μέ τήν απόδειξη πληρωμῆς) γιατί οί τράπεζες δέν ενημερώνουν για τίς πληρωμές αυτές.

΄Υπενθυμίζουμε ότι τό IBAN (Τράπεζα Eurobank) είναι τό κάτωθι:

GR 8002602010000930100366731

Βιβλίο-παρουσιάσεις

Μαρκαντώνης Κ. Νικόλαος,

Λογική Πίστη & Σχολική Διδακτική Πράξη, έκδ. Γρηγόρη,

Αθήνα 2022, σελ. 126

Ο συγγραφέας κ. Μαρκαντώνης, Θεολόγος, με μεγάλη εμπειρία του εκπαιδευτικού μας συστήματος, τό όποιο γνώρισε άριστα με τήν ύπηρεσιακή του πορεία ως διδάσκων κατ' άρχήν, καί κατόπιν με τήν επίτελική του θητεία ως Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων, μās προσφέρει, καταστάλαγμα αὐτῆς τῆς σπουδαίας εμπειρίας με τό παρόν έργο του. Στίς 126 σελίδες του, ό άναγνώστης διαπιστώνει τόσο τήν διεισδυτική ματιά καί τήν κριτική προσέγγιση τών ζητημάτων από τόν συγγραφέα, όσο καί τήν άξιολόγησή τους πού δέν εἶναι εύκολη υπόθεση. Βοηθητικά έργαλεῖα στά άνωτέρω, τό ένδιαφέρον του κ. Μαρκαντώνη γιά τόν σκοπό, τό αναλυτικό πρόγραμμα άλλα καί τό πνεύμα τῆς διδασκαλίας του θρησκευτικού μαθήματος, τό όποιο όμως συνεκτικμάται με τά δεδομένα καί τήν ιστορία. Έκθέτει επίσης τούς προβληματισμούς του γιά τίς εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις καθώς καί τίς παραβατικές συμπεριφορές πού έφτασαν σέ άκραία σημεία, ιδίως μετά τό 1985.

Τό βιβλίο χωρίζεται σέ τέσσερα κεφάλαια, σύν δύο στήν οὐσία, καθώς τό πέμπτο τιτλοφορεῖται «έπίμετρο» καί τό έκτο «Εἰδικό παράρτημα» καί πραγματεύεται τό μείζον θέμα τῆς άξιολόγησης.

Τό βιβλίο με συγκερασμό τῆς πίστεως, τῆς εμπειρίας άλλα καί τών μεταπτυχιακών σπουδών του συγγραφέα, προσφέρει στόν άναγνώστη νηφάλια τοποθέτηση, ειδικά στό πρώτο κεφάλαιο γιά τό θέμα του μαθήματος τών θρησκευτικών. Παραθέτουμε τό βασικό έπιχείρημα του σ. ότι «ανεξαρτήτως χαρακτηρισμῶν του τύπου, «όμολογιακό», «θρησκευσιολογικό», «οὐδετερόθρησκο» κ.ά. τό μάθημα αὐτό καθ' έαυτό, πηγάζει από τό μυστήριο τῆς Έκκλησίας, όπου άποκαλύπτεται καί κοινωνεῖται ό Χριστός. Ψς ιστορική καί πολιτισμική άξία έντάσσεται στή διαδικασία τῆς εκπαίδευσης, έστω ως σημείο άντιλεγόμενον (Ακ. 2,14) με στόχο: Νά άποκαλύψει στό σήμερα τό αἰώνιο ζητούμενο του άνθρώπου» (σελ. 24-25).

I.M.

Λιβάνης Παρασκευάς,

Μέθοδοι Λύσης όλων τών sudoku, έκδ. Δίαυλος, Αθήνα 2017

Ο κ. Λιβάνης, εἶχε τήν εύγενή καλοσύνη, νά μās άποστείλει τό άνωτέρω πόνημά του. Ο κ. Λιβάνης, σπούδασε Φυσική καί Μαθηματικά στό Πανεπιστήμιο Αθηνών καί Ηλεκτρονικούς ύπολογιστές στήν Αμερική. Οί περισσότεροι ἴσως γνωρίζουν τό νέο αὐτό «παιχνίδι». Εἶναι τό χαρακτηριστικό παιχνίδι με τα 81 (9X9) τετράγωνα, κυρίως, γιατί υπάρχουν καί άλλες έπνυξημένες παραλλαγές. Τό παιχνίδι αὐτό, όξύνει τή σκέψη, άπαιτεῖ συγκέντρωση καί μέθοδο καί έχει συγκεκριμένους κανόνες. Αποτελεῖ στήν οὐσία μιá όριστικοποίηση καί συγκεκριμενοποίηση ανάλογων παιχνιδιών, γνωστών από προηγούμενους αἰώνες, άλλα τό καθιερωθέν σήμερα εἶναι ἱστορίας λίγων δεκαετιών (κυρίως μετά τό 1979) όπως ό σ. έπισημαίνει. Γνωρίζουμε, ότι άρκετοί εκπαιδευτικοί τών θετικών κλάδων, τό χρησιμοποιοῦν καί στή σχολική ζωή. Εἶναι όμως από τά λεγόμενα πνευματικά καί έπιμορφωτικά παιχνίδια πού δέν διασκεδάζουν μόνο άλλα βοηθοῦν καί στήν πνευματική έγρήγορη καί στήν άσκηση τῆς μνήμης. Μπορεῖ ως δραστηριότητα, νά χρησιμοποιηθεῖ σέ πολλές εύκαιρίες (π.χ. εκδρομές, διαγωνισμούς κ.ά) καί βέβαια με τίς διαβαθμίσεις δυσκολίας πού μπορεῖ νά επιλέγονται, νά δείχνει καί τήν νοητική ικανότητα του άσχολουμένου με αὐτό. Γενικώς, πρέπει νά άξιοποιηθεῖ καί στή σχολική πρακτική.

I.M.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΩΤΣΑΚΗΣ 1932-2023

(ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟ ΠΟΥ ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΕΞΟΔΙΟ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ)

Συγκεντρωθήκαμε σήμερα εδώ, στον Ί. Ναό τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, συγγενεῖς καί φίλοι, νά συμπροσευχηθοῦμε καί νά κατευδώσουμε στήν τελευταία του κατοικία τόν Διονύση Κωτσάκη.

Ὁ Διονύσιος Κωτσάκης γεννήθηκε τό 1932 στά Φιλιατρά Μεσσηνίας. Ἦταν γιός τοῦ Ἱερέα Ἀθανασίου Κωτσάκη ἀπό τά Φιλιατρά καί ἀπώτερη καταγωγή ἀπό τήν Ἀλωνίσταινα Ἀρκαδίας, καί τῆς πρεσβυτέρας Εὐφροσύνης Φουσιάνη, ἀπό τήν Στεμνίτσα Ἀρκαδίας.

Ἦταν τό δεύτερο ἀπό πέντε παιδιά τῆς οἰκογένειας. Ἀδελφοί τοῦ πατέρα του ἦταν οἱ διακεκριμένοι Θεόδωρος (Θεόκλητος Κωτσάκης, ἀρχιμανδρίτης καί διευθυντής τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Τριπόλεως καί ὁ Δημήτριος Κωτσάκης, καθηγητής τῆς Ἀστρονομίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μέλη ἀμφοτέρου τῆς ἀδελφ. Θεολόγων ΖΩΗ).

Τό 1938, ἡ οἰκογένειά του μετακόμισε στήν Ἀθήνα, στήν περιοχή Νεαπόλεως. Ὁ π. Ἀθανάσιος, τοποθετήθηκε ὡς ἐφημέριος στόν Ι.Ν. Ζωοδ. Πηγῆς ἐπί τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας. Ἀντιμετώπισε σάν παιδί τίς δύσκολες καταστάσεις τοῦ τότε, τήν γερμανική κατοχή καί τά Δεκεμβριανά, ὅπου ὑπῆρξε μάρτυρας θλιβερῶν καί τραγικῶν γεγονότων.

Ἀπεφοίτησε ἀπό τήν Ἰόνιο Σχολή καί σπούδασε στήν συνέχεια στήν Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Δίδαξε στήν συνέχεια στήν δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση σέ διάφορα σχολεῖα τῆς χώρας μας, στά Φιλιατρά καί τήν Χώρα Μεσσηνίας, στήν Στούπα Μάνης, στίς Σπέτσες, στόν Πειραιᾶ, στό Πέραμα, στόν Ὀρχομενό, στήν Τραγαία Νάξου, στήν Ἡλιούπολη,

γιά νά καταλήξει στήν Ἁγία Παρασκευή, ἀπ' ὅπου συνταξιοδοτήθηκε τό 1994.

Ἦταν νυμφευμένος ἀπό τό 1973 μέ τήν Μαργαρίτα Μαστοροπούλου, δασκάλα ἀπό τό Φιλῶτι Νάξου, καί ἀπέκτησαν υἱό τόν Ἀθανάσιο, φιλόλογο – ιστορικό καί καθηγητή σήμερα στήν μέση ἐκπαίδευση, πολυγραφότατο καί πάντοτε ἐπιστημονικά ἀεικίνητο.

Ὁ ἐκλιπών Διονύσης ἦταν σεμνός, λιτός, εὐθυενής τῷ σώματι καί ταπεινός τῷ πνεύματι, δωρικός στόν λόγο, ἀθόρυβος καί διακριτικός στά «καλά ἔργα», ἀπό μικρό παιδί, μέχρι τό τέλος μαχητής καί ἀγωνιστής γιά τόν Χριστό καί τήν Ἑλλάδα.

Καλός οἰκογενειάρχης, παρῶν πάντοτε στίς χαρές καί τίς λύπες τῶν συγγενῶν καί φίλων, μέ φυσική παρουσία τίς περισσότερες φορές, ἐκπέμποντας ἐνδιαφέρον καί ἀγάπη.

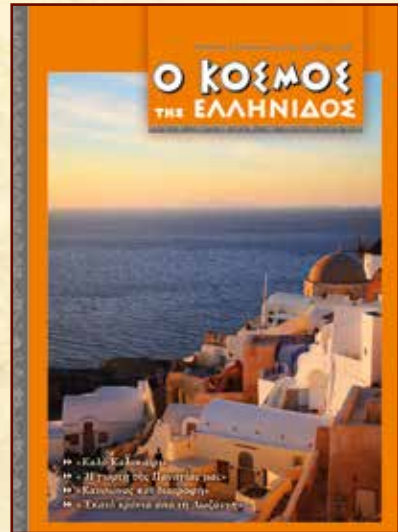
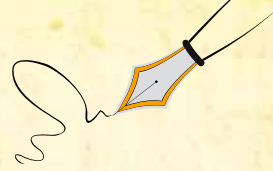
Μέ τήν «στάση ζωῆς» του, ὑπῆρξε κατά τήν ἀρχαῖο-ἐλληνική ἀλλά καί τήν χριστιανική ἔννοια, «ΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΣ».

Ἀπό τά φοιτητικά του χρόνια, Κατηχητής, Ὁμαδάρχης, δραστήριο μέλος τῆς Χρ. Ἐνώσης Ἐκπ/κῶν Λειτουργῶν, πάντοτε παρῶν σέ κάθε ἐκδήλωση, δράση ἢ εὐκαιρία καί πρόθυμος εἰς βοήθειαν.

Στήν ἀγαπητή του σύζυγο Ρίτα, στόν γιοῦ τοῦ Θάνο καί τήν καλή του νύφη Βένια, στά ἀδέλφια του καί τούς συγγενεῖς, εὐχόμαστε τήν ἀληθινή παρηγοριά πού δίνει ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας, καί στόν ἀπελθόντα ἀδελφό μας καλή ἀνάπαυση ἐν σκηναῖς δικαίων.

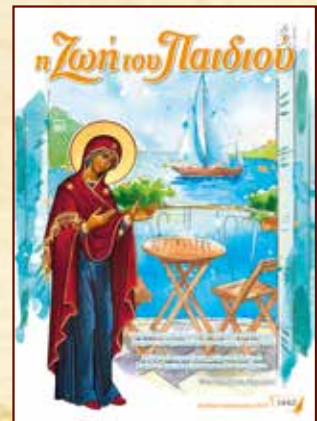
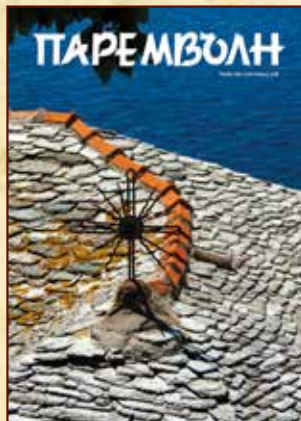
Ὁ ἐξάδελφος Θεόδωρος Π. Κωτσάκης

Άξίζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο 'Ορθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία των 100 χρόνων του κοντά στον ελληνικό λαό.

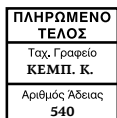
Περιοδικό με ιστορία μεγαλύτερη τῶν 50 ἐτῶν, πού ἀπευδύνηται στή γυναίκα, στήν πνευματική καί κοινωνική της παρουσία.

Το περιοδικό γιά τήν Ἐπιστήμη, τὰ Γράμματα καί τήν Τέχνη, μέ τὸ ἐνδοξο παρελθὸν καί τὸ δυναμικὸ "παρών" στὶς μάχες του κατὰ τοῦ ὕλισμου καί τῆς ἀπιστίας.

Νεανικὸ περιοδικὸ τῆς "Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως" – μέ τὸν ἐνδουσιασμό τῆς νεότητος καί τῆ σφραγίδα τῆς πίστεως καί τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαῖο παιδικὸ περιοδικὸ πού κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἓνας πολύτιμος πνευματικὸς φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνοπούλα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Χριστιανικής Ένώσεως Έκπαιδευτικών Λειτουργών

- Σπυρ. Καλλιάφα:**
 ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΟΥ ΟΡΜΗΣ _____ 3,00 €
 ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ, ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ & ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 3,00 €
 ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΠΡΩΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΕΤΗ έκδοσις Γ΄ _____ 5,00 €
- Γ. Θ. Κολιτσάρα:**
 ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ τόμοι Β΄ & Γ΄ έκαστος _____ 6,00 €
 Η ΑΠΑ ΓΡΑΦΗ ΔΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΟΥ _____ 3,00 €
 Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΗΓΕΤΗΣ _____ 10,00 €
- Β. Χαραλαμποπούλου:**
 Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ _____ 3,00 €
 Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ _____ 3,00 €
 ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ _____ 3,00 €
- Μ. Debesse:**
 ΣΤΑΘΜΟΙ ΑΓΩΓΗΣ _____ 5,00 €
- G. Allport:**
 ΤΟ ΑΤΟΜΟΝ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ _____ 6,00 €
- Γωάν. Αντωνίου:**
 ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΜΕΝ ΤΑΣ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΑΣ ΑΠΟ
 ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ _____ 3,00 €
- ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.Λ.:**
 ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΜΑΣ _____ 6,00 €
 Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ _____ 6,00 €
 Η ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ _____ 6,00 €
 Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΟΥ _____ 6,00 €
 Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ _____ 6,00 €
 ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ _____ 6,00 €
 ΤΑ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ _____ 6,00 €
 ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ _____ 6,00 €
 ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ _____ 6,00 €
 ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΞΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ _____ 6,00 €
 ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ _____ 6,00 €
 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ _____ 6,00 €
 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΥΧΙΩΝ _____ 6,00 €
 ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ _____ 10,00 €
 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ _____ 10,00 €

